

Jaarverslag

2013

**Pensioenfonds
Vliegend Personeel KLM**

2013

VOORWOORD

Voor u ligt het verslag van de Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM over het boekjaar 2013. In dit jaarverslag legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid en de behaalde resultaten. Tevens wordt de context geschetst waarin het pensioenfonds in het verslagjaar heeft geopereerd. Het bestuur bedankt al diegenen die zich in het afgelopen jaar hebben ingezet voor het pensioenfonds.

Amstelveen, 28 mei 2014

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Paul Griffioen
vicevoorzitter

Arend de Jong
vicevoorzitter

INHOUDSOPGAVE

Kerncijfers	••
Gebeurtenissen	••
Belangrijkste gebeurtenissen in het verslagjaar	••
Ontwikkelingen na afsluiten verslagjaar	••
Algemeen	••
Doelstelling	••
Inhoud en kenmerken van de pensioenregeling	••
Organisatie	••
Personalia	••
Bestuursverslag	••
Externe ontwikkelingen	••
Algemeen bestuurlijke zaken	••
Pensioenregeling en uitvoering	••
Beleggingen van het fonds	••
Het financiële beleid	••
Risicomanagement	••
Verslag verantwoordingsorgaan	••
Jaarrekening	••
Balans per 31 december	••
Rekening van baten en lasten	••
Kasstroomoverzicht	••
Toelichting algemeen	••
Toelichting op de balans	••
Toelichting op de rekening van baten en lasten	••
Overige gegevens	••
Bestemming resultaat	••
Actuariële verklaring	••
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	••
Bijlagen	••
Deelnemersbestand	••
Ontwikkelingen 2004 – 2013	••
Begrippenlijst	••

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	2.705	2.709
Aantal gewezen deelnemers	146	151
Aantal pensioengerechtigden	2.274	2.273
Totaal	5.125	5.133
Pensioenactiviteiten		
Feitelijke premie	165,0	164,5
Kostendekkende premie	156,2	155,1
Pensioenuitkeringen	189,4	184,3
Pensioenuitvoeringskosten	2,6	2,3
Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	1.750,9	1.476,1
Voorziening pensioenverplichtingen	5.344,9	5.520,3
Dekkingsgraad		
Nominale dekkingsgraad	132,8%	126,7%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	119,2%	116,1%
Reële dekkingsgraad	87,3%	79,8%

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Indexering pensioenen en pensioenrechten	1,2%	1,7%

Beleggingen

Vastgoed	863,6	893,3
Aandelen	2.235,3	2.220,9
Vastrentende waarden	3.814,5	3.667,4
Overig	169,7	215,7

Totaal	7.083,1	6.997,3
---------------	----------------	----------------

Rendement

Rendement vastgoed	7,0%	14,3%
Rendement aandelen	17,8%	16,4%
Rendement vastrentende waarden	- 6,9%	14,1%
Totaalrendement	1,8%	12,9%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	7,5%	5,1%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	5,9%	7,0%

Kostenratio's

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	532	463
Kosten vermogensbeheer / gemiddeld belegd vermogen	0,37%	0,33%
Transactiekosten / gemiddeld belegd vermogen	0,26%	0,18%

GEBEURTENISSEN 2013

BELANGRIJKSTE GEBEURTENISSEN IN HET VERSLAGJAAR

Algemeen beeld

Het verslagjaar was in verschillende opzichten een overgangsjaar. De financiële crisis leek achter de rug, maar van een breed en duurzaam economisch herstel was nog geen sprake. Financiële markten bleven gevoelig voor economische en politieke ontwikkelingen. Het kabinet wil al enkele jaren wijzigingen in het pensioenstelsel doorvoeren om het stelsel toekomstbestendiger te maken. Ondanks de vele voorbereidingen vonden in 2013 echter nog geen echte doorbraken in dit dossier plaats. Deze moeten nu in 2014 komen.

Voornemen van het kabinet was om in 2013 drie belangrijke wijzigingen van het pensioenstelsel door te voeren: een nieuw financieel toetsingskader (FTK), een nieuw fiscaal kader en de versterking van de bestuurlijke organisatie van pensioenfondsen. Alleen dit laatste, het wetsvoorstel inzake de bestuurlijke organisatie van pensioenfondsen, werd in 2013 gerealiseerd. De discussie over het zogenoemde nieuwe pensioencontract, die al loopt vanaf 2010, werd in het verslagjaar niet afgerond. Hoewel de staatssecretaris met brieven wel aangaf welke richting overwogen werd, was er eind 2013 nog geen wetsvoorstel. De verwachting ten tijde van het opstellen van dit jaarverslag is, dat wetsvoorstellen misschien voor de zomer van 2014 ingediend zullen worden. Als het kabinet blijft vasthouden aan invoering per 2015 wordt de periode voor implementatie uitermate kort.

Het voorstel om het fiscale kader voor pensioenen per 2015 ingrijpend te beperken, bleef in 2013 steken in de Eerste Kamer. Begin 2014 diende het kabinet een aangepast voorstel in, na afspraken te hebben gemaakt met enkele oppositiepartijen. Elders in dit verslag wordt daar nader op ingegaan.

Het voorgaande betekent dat 2014 het jaar van de grote wijzigingen zou moeten worden. Het kabinet heeft echter aangegeven tevens een brede maatschappelijke dialoog te willen voeren over de verdere toekomst van het pensioenstelsel. Dat zou betekenen dat het ook na de wijzigingen van 2014 op het pensioenfront nog onrustig blijft. De onzekerheid die er, mede door de crisis, al enkele jaren is, zal dan voortduren en maakt het moeilijk om een goed lange termijnbeleid te voeren.

Financiële resultaten

Het pensioenfonds behaalde over 2013 een beleggingsresultaat van 1,8%. Op aandelenbeleggingen behaalde het fonds een uitstekend resultaat, maar dit werd vrijwel ongedaan gemaakt door de negatieve ontwikkeling van de vastrentende waarden. Met name de staatsobligaties rendeerden slecht.

Het belegd vermogen steeg naar bijna 7,1 miljard euro per eind 2013. Per 31 december 2013 bedroeg de nominale dekkinggraad 132,8% (2012: 126,7%). De opgebouwde pensioenen, ingegane pensioenen en pensioenaanspraken van gewezen deelnemers zijn per 1 januari 2014 met 1,2% verhoogd.

Pensioenregeling

De verhoging van de AOW-leeftijd heeft, gegeven de feitelijke pensioenleeftijd, grote gevolgen voor de deelnemers van het fonds. Bij de totstandkoming in 2001 van de huidige financieringsopzet zijn de arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen een extra reserve te vormen die mede ten doel had eventuele toekomstige verslechteringen van het AOW-stelsel te compenseren. De verhoging van de AOW-leeftijd in 2012 vormde voor het bestuur aanleiding een uitvoeringsmaatregel te treffen ter compensatie van het ontstane 'AOW-gat'. In 2013 heeft een fundamentele discussie plaatsgevonden over uitbreiding van deze maatregel, niet alleen naar het jaar 2013 maar ook naar komende jaren en daarbij ook nieuwe overheidsmaatregelen inzake de AOW-leeftijd te betrekken. Bij uitblijven van arbeidsvoorwaardelijke afspraken heeft het bestuur in juni het initiatief genomen om de AOW-hiaatcompensatie uit te breiden, maar tevens partijen de gelegenheid gegeven nadere afspraken te maken. Dit bestuursbesluit leidde aanvankelijk tot een discussie over de beleidsruimte van het pensioenfonds. Deze discussie werd echter opgelost doordat de arbeidsvoorwaardelijke partijen in september 2013 afspraken maakten over een structurele regeling. Deze is in oktober 2013 in uitvoering genomen.

Een ander belangrijk dossier betreft het fiscale kader 2015, waarover in december 2013 door het kabinet en enkele oppositiepartijen afspraken zijn gemaakt. Deze afspraken betreffen de beperking van de fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw en zullen grote gevolgen hebben voor de pensioenopbouw van de deelnemers van het fonds. Met name de pensioenopbouw van jongere deelnemers wordt door de voorgenomen maatregelen sterk verlaagd. Voor het bestuur aanleiding om de mogelijkheden binnen de nieuwe kaders goed te verkennen en suggesties te doen aan de arbeidsvoorwaardelijke partijen.

Vernieuwing beleggingsbeleid

In 2013 heeft het bestuur een aantal veranderingen aangebracht in het beleggingsbeleid. Tegen de achtergrond van de gewijzigde economische omstandigheden en financiële positie heeft het bestuur de verschillende risicobeperkende maatregelen geëvalueerd. Geconcludeerd is dat de afdekking van het aandelenrisico minder effectief is dan verwacht en relatief hoge kosten met zich meebrengt. Dat heeft in eerste instantie in april geleid tot het besluit om geen nieuwe derivaten meer aan te schaffen en later in het jaar tot verkoop van de portefeuille average price put options (APO). Uit onderzoek is ook gebleken dat de afdekking van het valutarisico efficiënter kan worden ingericht. Dat heeft geleid tot (gefaseerde) verlaging van de afdekking van vreemde valuta.

Over het geheel gezien neemt het bestuur op verantwoorde wijze iets meer risico dan in voorgaande jaren. Doelstelling is om hierdoor meer rendement te genereren. Overweging daarbij is dat het fonds, gegeven zijn solide financiering, ruimte heeft om schokken op te vangen. Dat laat onverlet dat het bestuur onderzoek doet naar alternatieve instrumenten die in specifieke scenario's bescherming kunnen bieden. Dit onderzoek wordt in 2014 voortgezet.

Nieuwe governance

Het bestuur heeft na grondige afweging van de verschillende wettelijke bestuursmodellen besloten om vast te houden aan het huidige bestuursmodel. Dat houdt in dat het pensioenfonds bestuurd wordt door vertegenwoordigers van degenen die het risico dragen: de werknemers, pensioengerechtigden en werkgever. Het bestuur is van oordeel dat in dit model de betrokkenheid en zeggenschap van de risicodragers het beste is gewaarborgd. Voor het interne toezicht wordt de visitatiecommissie gehandhaafd. De visitatie zal wel jaarlijks gaan plaatsvinden. Het verantwoordingsorgaan krijgt een nieuwe opzet. Dit orgaan beoordeelt het beleid van het bestuur, maar geeft in de nieuwe opzet ook advies op een aantal belangrijke onderwerpen. In de eerste maanden van 2014 zijn de wijzigingen in de statuten en andere documenten doorgevoerd.

Kosten

Het bestuur is alert op kostenbeheersing en transparantie over van uitvoeringskosten. De afgelopen jaren zijn de uitvoeringskosten licht gedaald, ondanks de verschillende wijzigingen die moesten worden geïmplementeerd en uitbreiding van de dienstverlening. In 2013 zijn deze kosten echter gestegen naar 532 euro per deelnemer (2012: 463 euro). Deze forse stijging houdt met name verband met de gestegen externe kosten van compliance. Die ontwikkeling is breed in de sector zichtbaar. Door de wetgever en toezichthouder worden steeds hogere eisen gesteld ten aanzien van de bestuurlijke inrichting, deskundigheid, beheersing van risico's en de kwaliteit van de administratieve organisatie. Dit leidt tot verhoging van de vaste, niet-beïnvloedbare kosten, die bij een kleinere populatie groter effect hebben op de kosten per deelnemer. Gezien de verwachte ontwikkelingen in de komende jaren, heeft het bestuur de zorg dat deze zullen leiden tot verdere stijging van de uitvoeringskosten. In overleg met de uitvoeringsorganisatie is afgesproken om in 2014 tot een ombuiging van de wel beïnvloedbare kosten per deelnemer te komen.

ONTWIKKELINGEN NA AFSLUITEN VERSLAGJAAR

In december 2013 sloot het kabinet met enkele oppositiepartijen een pensioenakkoord. In dit akkoord is geregeld dat het fiscaal toegestane opbouwpercentage per 2015 verlaagd wordt tot 1,875% voor middelloonregelingen (bij pensioenleeftijd 67). Tevens vindt er een aftopping plaats op een pensioengevend inkomen van 100.000 euro, waardoor boven die grens geen fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw meer mogelijk is. Wel wordt de mogelijkheid gegeven om over het inkomen boven 100.000 euro vanuit het netto-inkomen, pensioen op te bouwen via een lijfrentevoorziening. Deze netto lijfrente valt buiten box 3 en de erfbelasting. Op 27 mei stemde de Eerste Kamer in met deze voorstellen.

Door een intensieve lobby van de pensioensector zal het ook mogelijk worden om deze opbouw via een netto pensioenregeling binnen het pensioenfonds uit te voeren, onder voorwaarde van een goede fiscale afgrenzing. Tevens is voorwaarde voor het kunnen aanbieden voor nettoregelingen dat deze vrijwillig zijn.

Het pensioenfonds participeert in het overleg met de verantwoordelijke ministeries over de kaders van de netto pensioenregeling. Zodra de regelgeving bekend is, zal het bestuur de mogelijkheden voor een nettoregeling binnen het pensioenfonds in kaart brengen.

De arbeidsvoorwaardelijke partijen zullen het fiscale kader 2015 moeten vertalen in een nieuwe pensioenregeling per 1 januari 2015.

Bij brief van 4 april 2014 heeft de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Tweede Kamer geïnformeerd dat het kabinet een wetsvoorstel inzake een nieuw FTK aan de Raad van State heeft gestuurd. De inhoud van het wetsvoorstel is nog niet bekend. Wel is duidelijk dat het kabinet kiest voor een 'tussenvariant', een variant tussen het oorspronkelijke nominale en reële kader. Gekozen wordt voor een nominale pensioentoezegging, maar met andere eisen aan het beleid van pensioenfondsen via waardering van de verplichtingen, aan te houden buffers en berekening van een beleidsdekkingsgraad. Kort voor het vaststellen van dit verslag werd bekend dat wetsvoorstellen met betrekking tot een nieuw FTK pas na de zomer zullen worden ingediend. Onverkort invoering per 1 januari 2015 wordt hierdoor nagenoeg onmogelijk.

In 2014 zal Blue Sky Group een juridische herstructurering ondergaan, waarbij activiteiten zullen worden ondergebracht in een drietal vennootschappen. De aandelen van deze vennootschappen worden gehouden door Blue Sky Group Holding.

Het pensioenfonds is thans nog voor eenderde aandeelhouder van de besloten vennootschap Blue Sky Group en wordt bij de overgang aandeelhouder van de holding. De reden voor deze herstructurering is gelegen in de zogenoemde AIFMD-wetgeving die per 22 juli 2013 van kracht is geworden. Uit deze wetgeving vloeit voort dat collectief vermogensbeheer (het beheren van beleggingsfondsen) juridisch gescheiden van het zogenoemde individuele beheer moet plaatsvinden. Daarnaast is voor collectief beheer een separate (AIFMD-)vergunning nodig. De aanvraag voor deze vergunning is op 28 november 2013 ingediend bij de AFM. In dat kader is in november ook de besloten vennootschap BSG Fund Management opgericht. Zodra de vergunning verkregen is, zal de feitelijke herstructurering plaatsvinden.

Voor de verschillende vennootschappen gelden kapitaalsvereisten. Omdat het eigen vermogen van Blue Sky Group onvoldoende was om hieraan te voldoen, heeft het pensioenfonds, als aandeelhouder, in februari 2014 een agiostorting van EUR 1 miljoen op het bestaande aandelenkapitaal gedaan. Deze extra storting zal in de jaarrekening over 2014 verantwoord worden als onderdeel van de waardering van de deelneming in Blue Sky Group.

ALGEMEEN

DOELSTELLING

De Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM stelt zich ten doel het efficiënt en effectief uitvoeren van de pensioenregeling, die is overeengekomen tussen de partijen in het arbeidsvoorwaardelijk overleg. Het bestuur voert hiertoe een zorgvuldig financieel beleid en toetst of arbeidsvoorwaardelijke afspraken in overeenstemming zijn met de wet- en regelgeving en uitvoerbaar zijn.

INHOUD EN KENMERKEN VAN DE PENSIOENREGELING

Algemeen

De pensioenregeling is van toepassing op vliegers, alsmede op assistent-pursers, pursers en senior pursers die tot het kerncorps cabinepersoneel behoren. Tevens is de regeling van toepassing op voormalige boordwerktuigkundigen en radiotelegrafisten. De deelnemers betalen met een deelnemersbijdrage mee aan de financiering van de pensioenregeling.

Pensioensysteem

De pensioenregeling van het fonds is een middelloonregeling. Bij dit systeem van pensioenopbouw wordt het ouderdomspensioen gebaseerd op het gemiddeld over de gehele loopbaan verdiende salaris. Het totaal bereikbare pensioen is de som van het pensioen dat elk jaar over de in dat jaar geldende pensioengrondslag is opgebouwd. De pensioenregeling voorziet in ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen, wezenpensioen, invaliditeitspensioen en een compensatie in verband met het AOW-hiaat.

Pensioenrichtdatum

De pensioenrichtdatum voor het ouderdomspensioen is 56 jaar. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen het tijdstip kiezen waarop zij met pensioen gaan en wel op zijn vroegst met 50 jaar. Vliegers die gebruik maken van de regeling ‘verminderde productie en deeltijdpensioen’ hebben de mogelijkheid om vanaf 40-jarige leeftijd gedeeltelijk met pensioen te gaan. De uiterste pensioendatum is 60 jaar.

Aanvullende modules

De pensioenregeling kent de volgende twee aanvullende modules:

Aanvullend pensioen

Met het aanvullend pensioen kan het pensioenfonds voor een beperkte groep deelnemers het ouderdomspensioen en de daarvan afgeleide pensioenen op een hoger niveau brengen. De regeling voor vrijwillig aanvullend pensioensparen is een beschikbare premieregeling. Dit wordt ook wel premieovereenkomst genoemd. De deelnemer betaalt een premie of doet een eenmalige storting. Deze zet het fonds na ontvangst direct om in opgebouwde pensioenaanspraken.

Aanvullend invaliditeitspensioen

Vliegers met een verminderde productie kunnen met dit aanvullend pensioen hun invaliditeitspensioen op hun oude niveau brengen. De deelnemer betaalt hiervoor een premie.

Indexering

Het pensioenfonds probeert ieder jaar de opgebouwde en ingegane pensioenen en de premievrije pensioenaanspraken per 1 januari aan te passen met de procentuele wijziging van het loonindexcijfer (van de cao-lonen per maand zoals het CBS dit publiceert voor de sector particulier bedrijf). Het bestuur neemt hierover jaarlijks een beslissing op basis van de financiële middelen van het fonds. Toekomstige verhogingen van de pensioenen betaalt het pensioenfonds uit beleggingsrendement. Een verhoging in een bepaald jaar en de verwachting voor de komende jaren geven geen recht op verhogingen in de toekomst. Een uitzondering op de voorwaardelijke aanpassing van de pensioenen is de aanpassing van de pensioenaanspraken die ontleend zijn aan het deelnemerschap over de periode vanaf 1 januari 1968 tot 1 januari 2007. Deze uitzondering houdt in dat voor deze aanspraken tot de leeftijd van 65 jaar de jaarlijkse verhoging ten minste gelijk is aan de loonindex tot de grens van 2,5%. Voor het deel dat de loonindex meer bedraagt dan 2,5%, geldt de hiervoor vermelde voorwaardelijkheid. De pensioenen uit de aanvullende verzekeringen, behalve de aanvullende verzekeringen uit een collectieve of individuele waardeoverdracht, worden op dezelfde manier en onder dezelfde voorwaarden geïndexeerd als de reguliere pensioenaanspraken van de basisregeling. De aanvullende verzekeringen uit een collectieve of individuele waardeoverdracht past het pensioenfonds jaarlijks aan met het verschil tussen het gewogen gemiddelde totaalrendement op de beleggingen van het fonds in de afgelopen tien jaar en een rekenrente van 4%.

Het pensioenfonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt geleid door een bestuur. Binnen het fonds bepaalt het bestuur als hoogste orgaan het beleid. Het bestuur is bevoegd tot het nemen van besluiten die betrekking hebben op het pensioenfonds en de daarmee verbonden handelingen.

ORGANISATIE

Bestuur

Het bestuur bestaat uit acht leden. Drie van hen worden benoemd door de deelnemers, twee door de pensioengerechtigden en drie door KLM. Daarnaast is er aan de zijde van KLM een plaatsvervangend bestuurslid. Het bestuur heeft een externe voorzitter, die geen stemrecht heeft. Deze voorzitter leidt de vergaderingen en bewaakt de zorgvuldigheid van de besluitvorming. Het bestuur benoemt een lid vanuit de groep deelnemers en pensioengerechtigden tot vicevoorzitter en een werkgeverslid tot vicevoorzitter.

Bestuurscommissies

Binnen het fonds bereidt een aantal bestuurscommissies en werkgroepen de besluitvorming in de bestuursvergaderingen voor. Het bestuur heeft de volgende commissies ingesteld: een ALM-commissie, een communicatiecommissie, een commissie pensioenen algemeen bestuurlijke zaken, een commissie risico & control en een beleggingsadviescommissie (met de twee andere KLM-fondsen). De bevoegdheden van de commissies zijn geregeld in terms of reference. Voor specifieke onderwerpen worden ad-hoc commissies of -werkgroepen ingesteld. De beleggingsadviescommissie bestaat uit vijf externe deskundigen. Leden van het bestuur nemen als vertegenwoordigers van het pensioenfonds deel aan vergaderingen.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan een verantwoordingsorgaan. Dat bestaat uit zes leden, die KLM, de deelnemers en de pensioengerechtigden vertegenwoordigen. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt jaarlijks het gevoerde beleid, de uitvoering daarvan en de voor de toekomst gemaakte beleidskeuzes. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan wordt gepubliceerd in het jaarverslag.

Door de Wet versterking bestuur pensioenfondsen wijzigt per 1 juli 2014 de samenstelling van het verantwoordingsorgaan. Deelnemers en pensioengerechtigden zijn dan vertegenwoordigd op basis van de onderlinge getalsverhoudingen en de werkgever heeft twee zetels. Ook krijgt het orgaan vanaf die datum enkele nieuwe adviestaken.

Deelnemersraad

Naast bestuurszetels voor pensioengerechtigden heeft het pensioenfonds vanwege de medezeggenschap van pensioengerechtigden ook een deelnemersraad. Hierin zijn deelnemers en pensioengerechtigden op basis van de onderlinge getalsverhouding binnen het fonds vertegenwoordigd. De deelnemersraad bestaat uit vijf leden. De deelnemersraad heeft een adviserende bevoegdheid.

Intern toezicht

Het wettelijk voorgeschreven interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. Deze bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen. De visitatiecommissie beoordeelt het functioneren van het bestuur van het pensioenfonds. Daarbij richt de commissie zich op de bestuursprocessen en -procedures, de aansturing van het fonds en de wijze waarop het pensioenfonds de langetermijnrisico's beheerst. De bevindingen van de visitatiecommissie worden gepubliceerd in het jaarverslag.

Accountant en actuaris

Het pensioenfonds heeft KPMG Accountants N.V. als externe accountant en MERCER Nederland B.V. als certificerend actuaris aangesteld. Het bestuur heeft een actuaris van de uitvoeringsorganisatie aangewezen als adviserend actuaris van het fonds.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoering van de taken van het fonds is uitbesteed aan de besloten vennootschap Blue Sky Group B.V. Het fonds is voor een derde deel aandeelhouder van de uitvoeringsorganisatie. De uitvoering gebeurt op basis van dienstverleningsovereenkomsten, mandaten en marktconforme service level agreements per te verlenen dienst. Het bestuur heeft voor de representatie van het pensioenfonds in maatschappelijke contacten de directeur en een lid van het managementteam van de uitvoeringsorganisatie benoemd tot titulair directeur en titulair secretaris.

Bestuur

Voorzitter

ir. E.H. Kok

Leden benoemd door de werknemers

P.P. Griffioen (vicevoorzitter), R. ter Lingen, J.C. Tettero

Leden benoemd door KLM

mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC (vicevoorzitter), mw. mr. M.I. Kartman,
drs. H.A. van der Pol (plv.)

Leden benoemd door de pensioengerechtigden

L. van Munster, ir. A. Oudshoorn

Algemeen secretariaat

drs. E.J.J. Voorhoeve (secretaris)

Directeur

drs. B.A.A.M. van der Stee

Compliance officer

ir. E.H. Kok

ALM-commissie

P.P. Griffioen, mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC, R. ter Lingen, L. van Munster,
ir. A. Oudshoorn, drs. H.A. van der Pol, J.C. Tettero

Beleggingsadviescommissie

Voorzitter

drs. H.H. van der Koogh

Leden

drs. S. Bartlema, dr. D. Brounen, dr. C.L. Dert, mw. dr. M.W. Donders

Vertegenwoordigers van het bestuur

P.P. Griffioen, drs. A.R. de Jong RC

Communicatiecommissie

R. ter Lingen, L. van Munster, mr. P.J.M. Jansen en J.C. Tettero (voorzitter)

Commissie pensioen en algemeen bestuurlijke zaken

P.P. Griffioen, mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC, mw. mr. M.I. Kartman,
R. ter Lingen, L. van Munster, ir. A. Oudshoorn, drs. H.A. van der Pol, J.C. Tettero

Commissie risico & control

P.P. Griffioen, mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC (voorzitter), R. ter Lingen,
L. van Munster, ir. A. Oudshoorn, drs. H.A. van der Pol, J.C. Tettero

Deelnemersraad

Leden benoemd door de werknemers

M. Dubbeldam, C.E. Duysker, P.A.A. Spanjaart (voorzitter)

Leden benoemd door de pensioengerechtigden

ing. J.N.M. Bank, B.P.J. Nijssen (vicevoorzitter)

Verantwoordingsorgaan

Leden benoemd door de werknemers

P.A.A. Spanjaart, J. Willemsen

Leden benoemd door KLM

drs. G. Woelders (voorzitter), vacature

Leden benoemd door de pensioengerechtigden

W. van Beek, J. Koppes

Visitatiecommissie

Voorzitter

mr. H. Nijse

Leden

drs. D. del Canho, drs. P.D. Eenshuisstra

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Actuaris

MERCER (Nederland) B.V.

Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group B.V.

deelnemers ✈ Aantal actieve deelnemers € 2.705 miljoen
pensioengerechtigden € 2.274 miljoen ✈ Totaal € 5.1
€ 165,0 miljoen ✈ Kostendekkende premie € 156,2
pensioenuitvoeringskosten € 2,6 miljoen ✈ Vermogen ✈
provisie pensioenverplichtingen € 5.344,9 miljoen ✈
miljoen ✈ Vereiste dekkinggraad volgens FTK € 119,2%

Bestuursverslag

en ✈ Aantal gewezen deelnemers € 146 miljoen ✈ A
5.125 miljoen ✈ Pensioenactiviteiten ✈ Feitelijke pre
5,2 miljoen ✈ Pensioenuitkeringen € 189,4 miljoen
✈ Stichtingskapitaal en reserves € 1.750,9 miljoen
✈ Dekkingsgraad ✈ Nominale dekkingsgraad € 132,
0,2% miljoen ✈ Reële dekkingsgraad € 87,3% miljoen

BESTUURSVERSLAG

EXTERNE ONTWIKKELINGEN

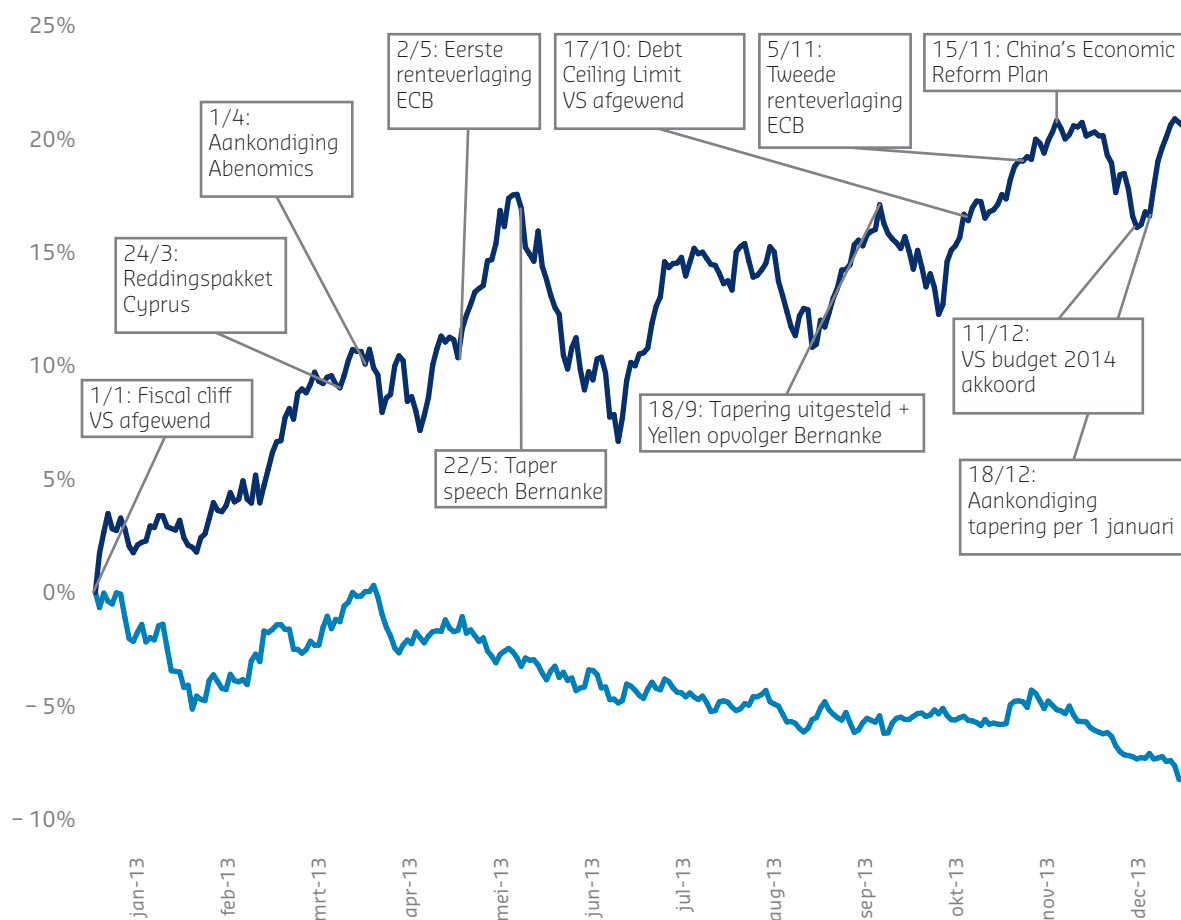
Financiële markten

Een beleggingsjaar van tegenstellingen.

Het beleggingsplan voor 2013 ging uit van een zoektocht naar een nieuw evenwicht.

In het laatste deel van de crisis zou er ruimte zijn voor nieuwe, creatieve ideeën.

De verwachting was dat op financiële markten meer kapitaal in de richting van rendementszoekend in plaats van risicomijdend zou verschuiven, waardoor actieve beleggingsbeslissingen in relatie tot risico's benodigd zouden zijn. Dat het beleggingsjaar voor aandelen in de top drie beste jaren van het afgelopen decennium zou komen, was echter niet verwacht. Sinds het herstel vanaf 2009 heeft de MSCI World aandelenindex in 2013 de grootste jaarlijkse stijging doorgemaakt. Dit gold niet voor alle beleggingscategorieën. Zo hadden staatsobligaties gemeten in euro's het slechtste jaar sinds 1986 met meer dan 8% verlies (zie figuur 1).

Figuur 1– Tijdslijn belangrijke gebeurtenissen in 2013 en verloop van de MSCI World Index (donkerblauw) en de Citigroup World Government Bond Index (lichtblauw) in euro's.

Er gebeurde veel in het beleggingsjaar 2013, waarbij het beleid van centrale banken wederom een belangrijke rol speelde. Tegelijkertijd zorgden de ontwikkelingen rond de aanpak van de overheidsfinanciën in met name Europa en de Verenigde Staten alsmede de macro-economische verbeteringen in deze landen voor positieve impulsen.

Centrale banken belangrijk voor de financiële markten

2013 is het jaar van de invloed van centrale banken geweest. Hun beleid heeft het verloop op de financiële markten voor een belangrijk deel bepaald. De Europese Centrale Bank (ECB) verlaagde in 2013 de rente tot tweemaal toe met 25 basispunten en zorgde met krachtige onderbouwingen van het gevoerde beleid dat er vooral rust op markten bleef. In tegenstelling tot andere centrale banken werden er geen actieve aankopen van staatsobligaties gedaan, met als hoofdreden dat de eurozone government debt crisis onder controle zou zijn.

Het derde Quantitative Easing programma (QE3) in de Verenigde Staten heeft aandelenindices wereldwijd verder omhooggestuwd (zie figuur 1). Echter, op 22 mei gaf Bernanke, de voorzitter van de Amerikaanse centrale bank, aan de eerste stap te willen zetten om het veelbesproken obligatie-opkoopprogramma te beperken (taperen). Deze onverwachte aankondiging verraste de markt. De Amerikaanse tienjaarsrente steeg en aandelenindices daalden wereldwijd. Daarentegen volgde de daadwerkelijke aankondiging van het begin van de tapering pas op 18 december en haastte de beoogde nieuwe president van het stelsel van centrale banken in de Verenigde Staten, Janet Yellen, zich te zeggen dat de rente gedurende een lange periode laag gehouden zal worden. Dat bleek het startsein voor een goede aandelenrally, voornamelijk in de Verenigde Staten.

In Japan zijn er ook hervormingen geweest vanuit de overheid en de centrale bank. Premier Abe ontvouwde zijn zogenoemde 'drie pijlenprogramma'. Vergaande stimuleringen en fiscale hervormingen alsmede maatregelen voor een flexibeler arbeidsmarkt zorgden voor een positieve uitwerking op de Japanse aandelenmarkt, de Nikkei index steeg sinds de aankondiging op 1 april meer dan 30% (gemeten in yen).

Risico's bleken positieve katalysatoren

Risico's ten aanzien van het basisscenario van het beleggingsplan waren het aanpakken en vooral de wijze van aanpak van de overheidsfinanciën in de Verenigde Staten en de landen in de eurozone. De schulden van die landen hadden het vertrouwen van de markten danig negatief kunnen beïnvloeden. Dat had weer een negatief effect op het economisch klimaat kunnen hebben, waardoor een versterking van de crisis had kunnen plaatsvinden. Echter, de zware, politieke debatten en de ruggensteun vanuit de centrale banken zorgden voor compromissen en op sommige momenten kordate beslissingen. Het vertrouwen bleef aanwezig en zorgde op die wijze voor een ommekeer van risicohouding. Van risico's met zware, negatieve gevolgen naar een vrijbrief voor beleggers om meer risicovolle beleggingen op te zoeken. Belangrijke momenten waren het optreden van de Europese regeringsleiders toen bleek dat Cyprus een reddingspakket nodig had en de versnelling van de besluitvorming rond de beoogde vorming

van een bankenunie. In de Verenigde Staten was in de tweede helft van het jaar het schuldenplafond, US debt ceiling, veelbesproken. Hoewel er nog geen structurele oplossing werd gevonden, bracht een voorlopig akkoord over het budget van 2014 op 11 december de nodige opluchting.

Ondanks alle perikelen rondom overheden verbeterden de economieën in bijna alle wereldregio's. Hiermee kwam de eurozone in het tweede kwartaal officieel uit de recessie met een groei van 0,3%. De economie in Frankrijk was met een half procent gegroeid in het tweede kwartaal. Daarmee kwam een einde aan de recessie in de tweede economie van Europa. De grootste economie, Duitsland, noteerde een verrassend grote groei van 0,7 procent. De consumenten- en overheidsuitgaven groeiden en ook werd er meer geëxporteerd. De Verenigde Staten lieten in 2013 ook een herstel zien naar een jaarlijkse groei van het Bruto Nationaal Product van 3,4% in het derde kwartaal. Hiermee overstegen de VS de verwachtingen van de markt. China is de grote achterblijver op het gebied van groei. De transitie van een exportgedreven productie-economie naar een intern gerichte consumptie-economie zorgde ervoor dat China de hoge groeicijfers niet kon vasthouden.

Tegelijkertijd stegen in 2013 de verwachtingen voor de toekomst. Zo zijn de inkoopmanagersindices aanzienlijk gestegen, met name die van de eurozone en de VS. Het vertrouwen kreeg een duidelijk stijgende lijn, waarmee geleidelijk het geloof in een doorzettend herstel zich manifesteerde.

Pensioenen

De AOW en het pensioenakkoord

Vanaf 1 januari 2013 wordt de AOW-leeftijd stapsgewijs verhoogd naar 66 jaar in 2019 en 67 jaar in 2023. Vanaf 2024 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. In 2014 wordt een wetsvoorstel verwacht voor een versnelde stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2018 en 67 jaar in 2021. Vanaf 1 januari 2014 is de pensioenrichtleeftijd voor de aanvullende pensioenen uit de tweede pijler gesteld op 67 jaar met vanaf 2015 een koppeling aan de toename van de levensverwachting.

In december 2013 heeft het kabinet met een gedeelte van de oppositiepartijen een pensioenakkoord gesloten. Het maximale opbouwpercentage gaat vanaf 2015 voor een middelloonregeling 1,875% bedragen en voor een eindloonregeling 1,657%. Daarnaast wordt het pensioengevend salaris gemaximeerd op 100.000 euro. Voor pensioenopbouw over het meerdere kan gebruik gemaakt worden van een nettolijfrente. In januari 2014 is bij de Tweede Kamer een gewijzigd wetsvoorstel ingediend waarin ook waarborgen zijn opgenomen die ervoor moeten zorgen dat de verlaagde pensioenopbouw leidt tot premieverlaging.

Financieel toetsingskader

Het financieel toetsingskader (FTK) is het stelsel van financiële normen voor pensioenfondsen dat in de Pensioenwet is vastgelegd en moet waarborgen dat pensioenfondsen het afgesproken pensioen aan alle generaties daadwerkelijk kunnen uitkeren.

Het kabinet heeft het voornemen het FTK in 2014 aan te passen.

Pensioencommunicatie

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) is gestart met de internetconsultatie over het voorontwerp van wet tot wijziging van de Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Dit met het doel om belanghebbenden te informeren en hen de mogelijkheid te geven op de voorgenomen wijzigingen te reageren.

Doel van de conceptregeling is om de pensioencommunicatie te verbeteren door beter aan te sluiten bij de wensen van deelnemers. Het perspectief van de deelnemer staat hierbij centraal. Dat betekent dat er in de wetgeving meer ruimte zal zijn voor:

- maatwerk door pensioenuitvoerders (vormvrij waar mogelijk, standaardisatie waar nodig);
- gelaagdheid in informatie;
- digitale informatieverstrekking;
- uniforme communicatie over koopkracht en risico's.

Uiteindelijk moet dit leiden tot een persoonlijk, interactief totaaloverzicht voor alle deelnemers.

Governance

Wet versterking bestuur pensioenfondsen

De Wet versterking bestuur pensioenfondsen is per 7 augustus 2013 in werking getreden. Pensioenfondsen hebben tot 1 juli 2014 de tijd om de wetgeving te implementeren. De regering wil met de wet de kwaliteit van de besturing van pensioenfondsen verbeteren. Daarnaast zijn adequate vertegenwoordiging van belanghebbenden en stroomlijning doelstellingen van de wetgever. Verbetering van de kwaliteit van de besturing pakt de regering langs twee lijnen aan: enerzijds zet de regering in op deskundigheid, anderzijds wordt het interne toezicht versterkt. Om de deskundigheid te verbeteren, wordt voor bestuurders het geschiktheidvereiste ingevoerd. Geschiktheid betreft niet alleen kennis, maar ook competenties en professioneel gedrag. Verder krijgen besturen de bevoegdheid bestuursleden te weigeren. De verbetering van de deskundigheid wordt verder gefaciliteerd door de introductie van nieuwe bestuursmodellen. Zo kan een zogenoemd paritair bestuur, dat bestaat uit vertegenwoordigers van werknemers, pensioengerechtigden en werkgever(s), worden uitgebreid met maximaal twee externe deskundigen. Daarnaast is er de mogelijkheid om het bestuur in handen te geven van deskundige beroepsbestuurders ('extern model'). Een derde optie is het gemengde model – ook wel one tier board genoemd – met uitvoerende en niet-uitvoerende (toezichthoudende) bestuursleden.

In het kader van de stroomlijning van de organisatie van pensioenfondsen worden de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan opgeheven. Daarvoor in de plaats komt een nieuw verantwoordingsorgaan met een uitbreiding van advies- en beroepsrechten. De belangrijkste adviesrechten betreffen het sluiten, wijzigen en beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst en overdracht of overname van verplichtingen.

Code Pensioenfondsen

Mede op uitnodiging van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft de sector, vertegenwoordigd door de Stichting van de Arbeid en de Pensioenfederatie, in het verslagjaar een code opgesteld, waarin normen worden gegeven voor de uitvoering van de nieuwe wetgeving. Deze Code Pensioenfondsen bevat normen ten aanzien van de taken en werkwijze van de verschillende organen en normen met betrekking tot een aantal algemene thema's, zoals uitbesteding, risicomanagement, integriteit, beloningen en diversiteit. De Code hanteert als beginsel pas toe of leg uit. Pensioenfondsen kunnen dus afwijken van de normen, maar moeten dit uitleggen aan hun belanghebbenden. De Code Pensioenfondsen is per 1 januari 2014 in werking getreden.

ALGEMEEN BESTUURLIJKE ZAKEN

Samenstelling van het bestuur

De samenstelling van het bestuur is in het verslagjaar gewijzigd. Met ingang van 1 oktober is de heer R. ter Lingen als bestuurslid namens de werknemers benoemd. Hij volgt per deze datum de heer J.P. van Breukelen op. De overige leden van het bestuur zijn per 1 oktober 2013 herbenoemd voor een termijn van drie jaar. Het bestuur bedankt de heer Van Breukelen voor zijn jarenlange betrokkenheid, belangrijke bijdrage aan het bestuur en grote inzet voor de belanghebbenden van het pensioenfonds.

In november 2013 is met de benoeming van de heer S. Bartlema de openstaande vacature in de beleggingsadviescommissie ingevuld. In juli 2013 is de heer W. van Ettinger conform het rooster van aftreden teruggetreden als lid van de visitatiecommissie. Hij is opgevolgd door de heer P. Eenshuistra die met ingang van 1 februari 2014 is benoemd.

Bestuursactiviteiten

Het bestuur had in 2013 zes plenaire vergaderingen, daarnaast vond in september een bestuursevaluatie en beleidsdag plaats.

Een onderwerp dat in 2013 veel aandacht kreeg, betrof de compensatie van het gat dat ontstaat door de opschuivende AOW-leeftijd. Na een akkoord van de arbeidsvoorwaardelijke partijen bekrachtigde het bestuur in oktober een structurele compensatieregeling. Verder besteedde het bestuur aandacht aan de voorgenomen herziening van het FTK en aan de implementatie van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Dit laatste leidde tot besluitvorming over de inrichting van de governance vanaf 1 juli

2014. Als onderdeel van het beleggingsbeleid heeft het bestuur onder andere stilgestaan bij de afdekking van het aandelen- en het valutarisico. Besloten is tot afbouw van de aandelenafdekking. Verder is een diversificatiestudie vastrentende waarden, die richting geeft aan het vanaf 2014 te voeren beleid, besproken. Ten slotte behandelde het bestuur reguliere onderwerpen als het beleggingsplan, het jaarverslag, het communicatieplan, de uitvoeringskosten en werden verschillende fondsdocumenten geactualiseerd.

Het bestuur ontvangt periodiek rapportages over de financiële positie en relevante ontwikkelingen. In elke bestuursvergadering bespreekt het bestuur de financiële situatie en mogelijke scenario's. Het bestuur haalt veel informatie uit kwartaalrapportages over het gevoerde beleggingsbeleid. Tevens zijn er elke maand rapportages over de stand van de beleggingen en de financiële markten.

Ter voorbereiding op bestuursvergaderingen vonden bijeenkomsten van de verschillende bestuurscommissies en werkgroepen plaats. Er is tweemaal, in mei en december, met de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan vergaderd.

ALM-commissie

De ALM-commissie komt ten minste tweemaal per jaar bijeen om de positie van het fonds en ontwikkelingen in ALM-context te toetsen. In 2013 zijn er vier bijeenkomsten geweest. Belangrijkste onderwerpen waren de afdekking van het aandelenrisico en van het valutarisico. Deze onderzoeken leidden tot adviezen aan het bestuur om de afdekking van het aandelenrisico af te bouwen en de afdekking van het valutarisico efficiënter in te richten. Verder deed de commissie onderzoek naar alternatieven voor de afdekking van het aandelenrisico, een onderwerp dat nog niet is afgesloten.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie adviseert het bestuur over het te voeren beleggingsbeleid. In het verslagjaar bracht de commissie advies uit over het jaarlijkse beleggingsplan, het afdekkingsbeleid en de diversificatiestudie vastrentende waarden. Verder volgde en analyseerde de commissie de beleggingsperformance van het pensioenfonds.

Commissie pensioen en algemeen bestuurlijke zaken (PABZ)

De commissie PABZ vergaderde viermaal. In deze vergaderingen werden de bestuursbesluiten over verschillende reglementswijzigingen voorbereid. Een belangrijk onderwerp was de voorbereiding van de besluitvorming over het uitvoeringsbesluit AOW-hiaatcompensatie. Daarnaast besprak de commissie algemeen bestuurlijke onderwerpen als de governancewetgeving, bestuursprofielen, de bestuursevaluatie en verschillende toezichtsdossiers. De commissie beoordeelde zes individuele dossiers en zes nieuwe aanvragen voor invaliditeitspensioen.

Commissie risico & control

De commissie kwam drie keer bijeen. In de vergaderingen is aan de hand van de risk sheet gesproken over de risico's voor het fonds. Verder besprak de commissie de ontwikkeling, inrichting en organisatie van het integraal risicomanagement. In het kader van de auditfunctie zijn verschillende rapportages besproken.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie vergaderde in 2012 viermaal. Belangrijk agendapunt was de communicatie over de verschuiving van de AOW-leeftijd en over de AOW-hiaatcompensatie. Meer beleidsmatig is aandacht besteed aan de digitale communicatie. Verder begeleidde de commissie de totstandkoming van verschillende communicatie-uitingen. In de paragraaf Communicatie wordt nader op de verschillende activiteiten ingegaan.

Verantwoording

Het verantwoordingsorgaan wisselde, ter voorbereiding op zijn oordeel over het gevoerde beleid, in twee gezamenlijke vergaderingen met het bestuur van gedachten over de lopende fondszaken. Het verantwoordingsorgaan kwam tijdens het jaar zelf vier keer samen. In deze vergaderingen besprak het verantwoordingsorgaan de verschillende rapportages en werd kennisgenomen van bestuursbesluiten en beleidsdocumenten. Het verantwoordingsorgaan heeft ook de voorgenomen inrichting van de bestuurlijke organisatie in verband met de Wet versterking bestuur pensioenfondsen besproken.

In de gezamenlijke vergadering met het bestuur gaf het bestuur uitleg over de positie van het pensioenfonds en de verschillende actuele beleidsonderwerpen. Tijdens een scholingsbijeenkomst hebben adviseurs van de uitvoeringsorganisatie aan het verantwoordingsorgaan toelichting gegeven op private equity, TAA-beleid, valutahedge, het FTK en het fiscale kader 2015.

Het bestuur waardeert de bijdrage van het verantwoordingsorgaan aan een goed beheer van het pensioenfonds. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid in 2013 en de reactie van het bestuur op dit oordeel zijn opgenomen in dit jaarverslag.

Medezeggenschap

In het verslagjaar kwam de deelnemersraad vier keer samen in een autonome vergadering. Daarnaast vond tweemaal een gezamenlijke vergadering met het bestuur plaats. De deelnemersraad adviseerde het bestuur over diverse onderwerpen. Dit waren het beleggingsplan 2013-2014, het jaarverslag 2012, de AOW-hiaatcompensatie, verschillende reglementswijzigingen en de actualisering van de ABTN. In alle gevallen bracht de deelnemersraad een positief advies uit. Verder volgde de raad de uitvoering van het beleid. Dit gebeurde vooral op basis van informerende notities en kwartaalrapporten.

In de gezamenlijke vergadering met het bestuur gaf het bestuur uitleg over de positie van het pensioenfonds en de verschillende actuele beleidsonderwerpen. Tijdens een scholingsbijeenkomst hebben adviseurs van de uitvoeringsorganisatie aan de deel-

nemersraad toelichting gegeven op private equity, TAA-beleid, valutahedge, het FTK en het fiscale kader 2015.

Het bestuur waardeert de bijdrage van de deelnemersraad aan een goed beheer van het pensioenfonds.

Visitatiecommissie

In het voorjaar van 2013 deed de visitatiecommissie onderzoek bij het fonds. De bevindingen van de visitatiecommissie zijn in de bestuursvergadering van mei 2013 aan het bestuur gerapporteerd en opgenomen in het jaarverslag over 2012.

Als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen zal de visitatie in de toekomst jaarlijks plaatsvinden. Voornemen van de visitatiecommissie is om in de tweede helft van 2014 te starten met deze eerste jaarlijkse visitatie en daarover in het eerste kwartaal van 2015 te rapporteren.

Governance

Implementatie Wet versterking bestuur pensioenfondsen

Na inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen heeft het bestuur op zijn beleidsdag van september 2013, met begeleiding van een externe partij, een discussie gevoerd over de bestuurlijke inrichting vanaf juli 2014. Daarbij is een analyse van het huidige model uitgevoerd, zijn uitgangspunten geformuleerd en zijn de verschillende wettelijke opties verkend. Met betrekking tot het bestuursmodel heeft het bestuur gekozen voor handhaving van het huidige model, waarin het fonds bestuurd wordt door vertegenwoordigers van werknemers, pensioengerechtigden en de werkgever. Belangrijke overweging daarbij was dat in dit model de betrokkenheid en zeggenschap van de risicodragers het beste gewaarborgd is. Bovendien is meegewogen dat betrokken partijen in staat zijn om voor gekwalificeerde bestuurders zorg te dragen.

Vanwege de goede ervaringen met visitatie, besloot het bestuur om de visitatiecommissie (VC) te continueren. De visitatie zal wel jaarlijks gaan plaatsvinden. Het bestuur zal met de VC en de collega-KLM-fondsen in gesprek gaan over een efficiënte invulling van de jaarlijkse visitatie bij de drie fondsen.

Wat de inrichting van het nieuwe verantwoordingsorgaan (nVO) betreft, heeft het bestuur gekozen voor een omvang van negen zetels. Hierbij worden zeven zetels verdeeld tussen deelnemers en pensioengerechtigden op basis van onderlinge getalsverhoudingen en zijn twee zetels beschikbaar voor de werkgever. In de gekozen opzet zijn de bevoegdheden en rechten van het nVO overeenkomstig de wet.

De verschillende besluiten worden in het eerste halfjaar van 2014 in de statuten, interne reglementen en procedures van het pensioenfonds verwerkt.

Code Pensioenfondsen

Het bestuur heeft kennis genomen van de Code Pensioenfondsen. Bij de vastlegging van de bestuursbesluiten inzake de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in de statuten en huishoudelijke reglementen zijn, waar mogelijk, de normen uit de Code

Pensioenfondsen betrokken. In de loop van 2014 zal een verdere impactanalyse plaatsvinden en waar nog nodig actie worden ondernomen.

Geschiktheid

Profiel

Het bestuur heeft een bestuursprofiel, waarbij het rekening houdt met de geschiktheidseisen van de toezichthouder. Het profiel vervult een belangrijke rol bij de werving en selectie van nieuwe bestuursleden.

Opleiding en training

Het pensioenfonds heeft een deskundigheidsplan voor het bestuur. Op grond daarvan volgen bestuursleden basis- en vervolgopleidingen. Bestuursleden namen in 2013 deel aan de periodieke seminars en inloopmiddagen van de uitvoeringsorganisatie en verschillende andere seminars en leergangen. Het nieuwe bestuurslid volgde conform het plan de basisleergang voor besturen van een pensioenfonds.

In de praktijk blijkt het commissiewerk een goede mogelijkheid om de kennis en vaardigheden te verbeteren. Bestuursleden beschikken over actuele informatie en vakliteratuur.

Evaluatie

Het bestuur evalueerde in september zijn eigen functioneren. Voorafgaand daaraan voerden de vicevoorzitters evaluatiegesprekken met de individuele bestuursleden en vond een onderlinge evaluatie tussen de voorzitter en vicevoorzitters plaats. In deze gesprekken ging het zowel over het functioneren van het bestuur als geheel als over het functioneren van het individuele bestuurslid.

Transparantie

Het bestuur streeft naar openheid over de financiële positie van het pensioenfonds, het door het bestuur gevoerde beleid en de zekerheden en risico's voor deelnemers en pensioengerechtigden. De communicatie hierover vindt plaats in het overleg met de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan en via de verschillende communicatiekanalen. Zo plaatst het fonds het jaarverslag en kwartaalberichten met de belangrijkste financiële kengetallen op de website. Op de site zijn ook de hoofdpunten van het beleid te vinden. Met ingang van 2013 kent het fonds een digitale nieuwsalert (NWSalert).

Toezicht

Toezicht is een essentieel onderdeel van een gezonde en betrouwbare financiële sector. Het bestuur hecht waarde aan een goede en open relatie met de toezichthouder(s).

In dat kader stelt het regelmatig contact met de toezichthouder(s) op prijs.

In april 2013 was er een informatief gesprek tussen DNB en een bestuursdelegatie over de invoering van het nieuwe pensioencontract en de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Voorts zijn er in 2013 door DNB gegevens opgevraagd in het kader van een onderzoek naar de beheersing van het renterisico, alsmede over de beheersing van het kredietrisico. Verder heeft DNB door middel van een self

assessment een onderzoek gedaan naar de uitbesteding van het vermogensbeheer. Hier waren de bevindingen gericht op de regie die het bestuur zelf moet hebben over met name het externe vermogensbeheer. Het bestuur had eerder een externe partij om een beoordeling gevraagd van de dienstverleningsovereenkomst die het vermogensbeheer door Blue Sky Group voor het pensioenfonds regelt. Deze keuze voor een externe beoordeling werd door de toezichthouder gewaardeerd. Als aandachtspunt voor de toekomst deed DNB de aanbeveling ook een cyclus op te zetten voor de uitbesteding door de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert. DNB voerde in afgelopen jaren een ICT-security-onderzoek uit bij de uitvoeringsorganisatie. Formeel vond dit onderzoek plaats bij het pensioenfonds. Het onderzoek bestond uit een nulmeting en, na rapportage, een meting naar het niveau van de beveiligingsmaatregelen. Begin 2014 ontving het fonds een brief waarin DNB aangaf dat goede vorderingen waren gemaakt, maar dat een drietal punten nog open staan. Het bestuur werd verzocht er op toe te zien dat deze openstaande punten voor juli 2014 zijn afgehandeld. Het bestuur heeft vastgesteld dat de uitvoeringsorganisatie de gevraagde punten tijdig zal afhandelen. Naast de wettelijk voorgeschreven rapportages is op verzoek van DNB specifiek gerapporteerd over de hoeveelheid beleggingen in Nederland en de stand van zaken met betrekking tot de voorbereiding op het nieuwe pensioencontract en de implementatie van de governancewetgeving. In september namen enkele bestuursleden deel aan de jaarlijkse pensioenfondsen-bijeenkomst van DNB.

Integraal risicomanagement en interne beheersing

De risicostrategie, de inrichting van het risicomanagement en de risk management cyclus zijn vastgelegd in een bestuursdocument over integraal risicomanagement. Aan dit document ligt ook een brede, periodieke risico-inventarisatie ten grondslag. Vanuit dit kader beoordeelt de commissie risico & control (CRC) twee keer per jaar aan de hand van een risk sheet de risico's en beheersingsmaatregelen van het fonds. Daarnaast bespreekt de CRC actuele dossiers die impact kunnen hebben op de risicopositie. In dat kader is in 2013 uitgebreid aandacht besteed aan het IT-risico. Van de zijde van de uitvoeringsorganisatie is aangegeven op welke wijze de ICT-organisatie is ingericht en welke onderwerpen voor de komende jaren op de agenda staan. Verder is kennis genomen van de ervaringen bij andere fondsen met betrekking tot de inrichting van het integraal risicomanagement.

In het kader van zijn auditfunctie heeft de CRC in het verslagjaar de ISAE-3402 rapportage van de uitvoeringsorganisatie over 2012, het controleplan van de accountant voor de jaarrekening 2013 en de klachtenanalyse van de uitvoeringsorganisatie besproken.

Deze rapportages gaven geen aanleiding tot aanbevelingen aan het bestuur.

Integriteit

Op grond van de wet draagt het bestuur zorg voor een integere bedrijfsvoering. Centraal daarbij staat de borging van het integriteitsbeleid in de processen. Daarvoor is een rapportagekader ontwikkeld, waarmee de uitvoering van het integriteitsbeleid inzichtelijk wordt gemaakt voor het bestuur. Deze rapportage maakt vanaf 2011 onderdeel uit van de jaarlijkse beleidscyclus. In 2013 is gerapporteerd. Het integriteitsbeleid als eerder vastgesteld werkt naar behoren, zo blijkt uit de rapportage. In de loop van het jaar is wel de vraag opgekomen bij het bestuur of de scope van het beleid mogelijk aan een herziening toe is. Dit staat geagendeerd voor 2014.

Compliancetoets

De uitvoeringsorganisatie voert jaarlijks een toets uit op de compliance van de wettelijke fondsdocumenten. Deze is eind 2013 opgeleverd en in februari 2014 in de CRC behandeld. Geconcludeerd is dat de statuten, ABTN, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en dienstverleningsovereenkomsten in overeenstemming zijn met wet en regelgeving.

Gedragscode

Op de leden van het bestuur is een gedragscode van toepassing. Deze code heeft tot doel het voorkomen van (de schijn van) verstrengeling van belangen van het pensioenfonds en privébelangen en het voorkomen van ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen (directe) betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties en beschikken zij niet over vertrouwelijke markt-informatie.

Een compliance officer houdt toezicht op een goede naleving van de code. De functie van compliance officer wordt vervuld door de heer E.H. Kok.

Bestuursleden hebben de jaarlijkse verklaring inzake de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. In 2013 deden zich geen situaties voor die aanleiding geven tot een melding aan de compliance officer.

Mede in het licht van de vergunningen van de organisatie op grond van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode, die voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De bevindingen van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie worden geïntegreerd in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

Communicatie

De communicatie van het pensioenfonds vindt plaats op basis van een driejarig beleidskader en een jaarlijks communicatieplan. Het doel van de communicatie is het pensioenbewustzijn van de deelnemers vergroten. Het fonds wil dat deelnemers weten hoeveel pensioen ze krijgen. Het gaat dan niet alleen om kennis van de regeling en de geplande pensioenuitkomst, maar ook om bewustwording van de afhankelijkheden en risico's die horen bij de pensioenopbouw en de impact van loopbaankeuzes.

De speerpunten die het fonds voor 2013 heeft benoemd sluiten hierop aan. Zo heeft het fonds geïnvesteerd in digitale ontwikkelingen om informatie flexibel en op maat aan te kunnen bieden. Zo is in 2013 de nieuwe website gelanceerd die nu benaderbaar is vanaf verschillende devices. Ook kunnen deelnemers vanaf 2013 er voor kiezen om het UPO alleen nog maar digitaal te ontvangen. De NWSalert is in 2013 geïntroduceerd om deelnemers te laten weten wanneer er nieuws op de website is geplaatst.

In 2013 is het beleid van persoonlijk contact met de deelnemers gecontinueerd.

Het pensioenfonds heeft een UPO-stand op het Bemanningencentrum georganiseerd zodat deelnemers vragen over het UPO en andere pensioenvragen rechtstreeks aan het fonds kunnen stellen. Met een campagnematige aanpak rond het UPO probeert het fonds van het UPO hét jaarlijkse moment te maken om stil te staan bij je pensioen. De stand is georganiseerd naast de twee Pensioen In Zicht dagen die jaarlijks worden gehouden voor deelnemers die bijna met pensioen gaan.

Daarnaast heeft het fonds zowel op individueel niveau als via collectieve uitingen de deelnemers geïnformeerd over de wijzigingen in de AOW. Ook over de AOW-hiaat-compensatieregeling is in 2013 via verschillende kanalen gecommuniceerd. Direct betrokkenen zijn geïnformeerd per brief. Verder is er aandacht geweest voor dit onderwerp in Focus en op de website.

In 2013 is ook ingezet op life event communicatie. Uit het deelnemersonderzoek dat in 2012 is gehouden bleek dat niet altijd bekend is dat wijzigingen in de persoonlijke situatie van invloed kunnen zijn op pensioen. In 2013 is de brochurelijn afgerond en is er voor elk life event een brochure beschikbaar. In de drie Focussen die in 2013 zijn uitgebracht is door het interviewen van een deelnemer aandacht gegeven aan een life event en zijn bijbehorende keuzes inzichtelijk gemaakt.

Voor pensioenbewustzijn is ook van belang dat deelnemers en pensioengerechtigden een beeld hebben van de financiële positie van het fonds en het gevoerde beleid, alsmede van eventuele risico's. Het bestuur publiceert ieder kwartaal een kwartaalbericht over de financiële positie en resultaten. Op de website worden de hoofdpunten van het fondsbeleid vermeld. Waar nodig wordt in Focus en de op website aandacht geschonken aan belangrijke ontwikkelingen. Het AOW-dossier op de site is hiervan een voorbeeld.

Geschillen

Het pensioenfonds kent een klachtenregeling. Hierin is opgenomen waarover een deelnemer een klacht kan indienen en hoe een klacht wordt behandeld. Van een klacht is sprake als een deelnemer of pensioengerechtigde het niet eens is met de wijze waarop de statuten of het pensioenreglement worden/wordt toegepast, of als hij vindt dat hij onjuist is behandeld. Een klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Als een klager het niet eens is met het oordeel van het bestuur, kan hij zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast bestaat op grond van de wet en de statuten de mogelijkheid een geschil aan de rechter voor te leggen. Het fonds registreert niet alleen formele klachten op grond van de klachtenregeling, maar ook kritische vragen en signalen van belanghebbenden.

In 2013 zijn tien klachten of verzoekschriften ingediend (twaalf in 2012). Van de tien klachten zijn er acht ongegrond (elf in 2012) bevonden. De klachten waren zeer verschillend van aard. Daarnaast is in 2013 onderzoek gedaan naar de gang van zaken rond de communicatie over de AOW-hiaatcompensatie in het UPO voor gepensioneerden. Dat onderzoek betrof zowel de informatie op in UPO als fouten die zijn gemaakt bij nadere berichtgeving naar een beperkte groep pensioengerechtigden.

Uitvoering

Met het oog op actualisering van de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements is de uitbesteding van het vermogensbeheer in 2013 door een externe partij beoordeeld op marktconformiteit, actualiteit, en toekomstbestendigheid. Het oordeel van de externe adviseur luidde dat de samenwerking tussen het pensioenfonds en Blue Sky Group professioneel verloopt en dat voldoende organisatorische en praktische maatregelen zijn getroffen om waarborgen dat het bestuur in control is. Vanwege de snelle ontwikkelingen in het toezichtskader, die gevolgen hebben voor de uitbesteding, alsmede de concurrentie op de markt voor fiduciair beheer werd wel een aantal aanscherpingen van de serviceafspraken geadviseerd. Eind 2013 zijn het pensioenfonds en Blue Sky Group een aantal aanpassingen van de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements overeengekomen. In verband met de juridische herstructurering van Blue Sky Group zal het pensioenfonds in 2014 nieuwe overeenkomsten aangaan met verschillende vennootschappen.

Kostentransparantie

Het bestuur van het fonds heeft veel aandacht voor de kosten van het beheer van het pensioenfonds en de uitvoering van de regeling en streeft naar een goede verhouding tussen kosten en resultaten. Het bestuur werkt met een jaarlijkse begroting van de uitvoeringskosten en wordt ten minste op kwartaalbasis geïnformeerd over de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting en de kostenprognose voor het lopende jaar. Om zijn kosten te kunnen vergelijken, neemt het pensioenfonds jaarlijks kennis van benchmarkonderzoek waaraan de uitvoeringsorganisatie deelneemt. Dit onderzoek betreft zowel het beheer en de uitvoering van de pensioenregeling als de kosten van het vermogensbeheer. Daarbij worden kosten ook afgezet tegen de resultaten en het serviceniveau.

De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten van de uitvoeringsorganisatie voor de uitvoering van de pensioenregeling, de communicatie, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer, alsmede de kosten van externe vermogensbeheerders. Een deel van de kosten houdt verband met het in stand houden van het pensioenfonds en is niet beïnvloedbaar. Voorbeelden daarvan zijn de jaarlijkse toezichtheffingen en kosten van de certificerend accountant en actuaris en de kosten die verband houden met compliance. Bij de beoordeling van kosten is ook de schaal-grootte van het fonds van belang.

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling, inclusief de aan pensioen-uitvoering gerelateerde bestuurskosten, bedragen 2,3 miljoen euro. Verdeeld over het relatief beperkte aantal deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds komt dit neer op 532 euro per deelnemer (463 euro in 2012). Waar in de afgelopen vijf jaar de uitvoeringskosten juist licht daalden, is in 2013 sprake van een stijging. De oorzaak van deze stijging is de toename van regelgeving en toezicht (compliance), die leidt tot meer bestuurlijke activiteiten en extra communicatie.

De kosten van het vermogensbeheer zijn gerelateerd aan de omvang van het vermogen en bedroegen 0,37% van het belegde vermogen per ultimo 2013. Dit betreft de kosten van de beleggingspools en de aan het vermogensbeheer gerelateerde bestuurs- en beheerskosten, exclusief de transactiekosten. De transactiekosten bedragen 0,26% van het belegde vermogen. De kosten voor het vermogensbeheer zijn in lijn gebleven met voorgaande jaren. De transactiekosten zijn daarentegen gestegen. Oorzaak daarvan is dat in 2013 als gevolg van verschillende beleidbeslissingen meer transacties zijn gedaan dan in het voorgaande jaar.

Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfonds bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. De (titulair) directeur van het pensioenfonds, de heer Van der Stee, was tot eind 2013 lid van het algemeen bestuur van de Pensioenfederatie. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen namens het fonds deel aan commissies van de Pensioenfederatie.

PENSIOENREGELING EN UITVOERING

Algemeen

Het bestuur heeft – rekening houdend met de beschikbare, fiscale ruimte voor de pensioenopbouw – het recht op AOW-hiaatcompensatie uitgebreid. Tevens zijn op verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg enige bepalingen aan het betreffende uitvoeringsbesluit toegevoegd.

Het gaat om de volgende aanpassingen:

- de diensttijd voor de berekening van de AOW-hiaatcompensatie is uitgebreid met het dienstjaar 2013;
- bij de berekening van de AOW-hiaatcompensatie wordt rekening gehouden met de kabinetsplannen voor een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd en met de verdere verhoging van deze leeftijd vanwege de ontwikkeling van de levensverwachting. In verband hiermee is aan het uitvoeringsbesluit een tabel toegevoegd waarmee de AOW-leeftijd kan worden bepaald die het pensioenfonds voor de AOW-hiaatcompensatie hanteert. De uiterste AOW-leeftijd voor de AOW-hiaatcompensatie is aangepast van 67 jaar naar 71 jaar en zes maanden;

- op verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg is in de tekst van het uitvoeringsbesluit verduidelijkt dat de toegekende AOW-hiaatcompensatie volgens de reguliere indexatiebepalingen van het pensioenreglement voorwaardelijk wordt geïndexeerd;
- ook is op verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg een bepaling opgenomen voor het geval dat er samenloop is van het recht op AOW-hiaatcompensatie en AOW-uitkering van de overheid; er vindt dan een verrekening plaats met de in 2013 toegekende AOW-hiaatcompensatie.

Het arbeidsvoorwaardelijke akkoord dat in 2011 is gesloten inzake de overstap van vliegers van Martinair naar KLM is in november 2013 opgezegd door de VNV. Gevolg hiervan is dat de voorgenomen overstap van de Martinair-vliegers naar KLM op 1 januari 2014 niet is doorgegaan. De betreffende vliegers blijven in dienst van Martinair en bouwen ook vanaf 1 januari 2014 pensioen op in de pensioenregeling van Martinair. De opzegging heeft geen gevolgen voor de voormalige Martinair-vliegers die op 1 november 2011 in dienst van KLM zijn getreden en deelnemer zijn geworden aan de pensioenregeling van het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM. Hun pensioenopbouw bij dit pensioenfonds wordt gecontinueerd.

Reglementswijzigingen

Naast de reeds genoemde aanpassingen van het uitvoeringsbesluit over de AOW-hiaatcompensatie (bijlage 15 bij het pensioenreglement) heeft het pensioenfonds in 2013 enige andere wijzigingen in de tekst van het pensioenreglement aangebracht:

- In diverse reglementsbepalingen is de leeftijd van 65 jaar (de oorspronkelijke AOW-leeftijd) aangepast in 'de AOW-gerechtigde leeftijd' of 'de AOW-ingangsdatum'.
- De verlenging van de uitkering van het tijdelijk nabestaandenpensioen aan de nabestaande partner (tot uiterlijk leeftijd 67 jaar) is aangepast naar uiterlijk 71 jaar en 6 maanden dan wel de eerdere AOW-ingangsdatum van de nabestaande partner.
- De tekst van de reglementaire bepaling over pensioenuitstel van gewezen deelnemers is in lijn gebracht met de bewoordingen van de fiscus hierover.

Indexering per 1 januari 2014

Het fonds probeert ieder jaar de pensioenaanspraken van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden te verhogen met het loonindexcijfer van de cao-lonen per maand, zoals het CBS dit publiceert voor de sector particulier bedrijf. Op 1 januari 2014 zijn de opgebouwde aanspraken en pensioenuitkeringen aangepast met 1,2%. De aanvullende verzekeringen zijn op 1 januari 2014 ook met 1,2% verhoogd. Aanvullende verzekeringen die uit een collectieve of uit een individuele waardeoverdracht zijn ontstaan, zijn per 1 januari 2014 aangepast met 2,6%. Voor degenen jonger dan 65 jaar zijn deze verzekeringen daarnaast verhoogd met 2,5% ingebouwde inflatiedekking (dus in totaal met 5,1%).

Gemeentelijke basisadministratie

Met ingang van 1 januari 2014 zijn de persoonsgegevens op grond van de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (NAW, huwelijk/partnerschap en overlijden) leidend voor het fonds. Gevolg hiervan is dat huwelijk en geregistreerd partnerschap alsook scheidingen en beëindigingen van een geregistreerd partnerschap niet langer door KLM aan het fonds behoeven te worden doorgegeven. Dit ligt anders voor het aangaan en beëindigen van samenlevingsverbanden. Informatie over aangaan en beëindiging blijft KLM aan het fonds doorgeven.

SEPA

In verband met de invoering van de Single Euro Payments Area (SEPA) per 1 februari 2014 in het kader van één Europese betaalmarkt, is de uitkeringenadministratie van het pensioenfonds in 2013 aangepast. Al in augustus 2013, dus ruim voor de formele invoering per 1 februari 2014, was de administratie gereed.

BELEGGINGEN VAN HET FONDS

Algemeen

Het doel van het beleggingsbeleid is het leveren van een optimale bijdrage aan de realisatie van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen. Het bestuur heeft de beleggingen gespreid over verschillende beleggingscategorieën. Binnen de verschillende beleggingscategorieën vindt een verdeling plaats in regio's en subcategorieën. Bij de uitvoering van het beleid houdt het bestuur rekening met valutarisico, renterisico en het neerwaartse risico van aandelen en vastgoed.

De lange termijn strategische beleggingsmix en de rendementen per categorie over 2013 zijn als volgt:

Rendementen per strategische asset categorie

	Strategische mix	Rendement
Vastrentende waarden	55%	- 6,9%
Aandelen	30%	17,8%
Vastgoed	15%	7,0%

Over 2013 werd een totaalrendement behaald van 1,8% (inclusief rendement op derivaten ter afdekking van risico's)

Strategisch beleggingsbeleid

Een belangrijk onderdeel van het beleggingsbeleid richt zich op de beheersing van het rentemismatchrisico in de balans van het pensioenfonds. De waarde van de pensioenverplichtingen is gevoelig voor veranderingen in de rente. Wanneer de rente daalt, stijgen de pensioenverplichtingen. Een rentedaling leidt ook tot een hogere waarde van de obligatieportefeuille. Dit compenseert de waardevermindering van de verplichtingen enigszins, zij het dat de verplichtingen een grotere rentegevoeligheid hebben.

De waarde van de aandelen- en vastgoedportefeuille wordt ook beïnvloed door het niveau van de rente, maar op korte termijn is er geen sprake van een expliciet verband. Het pensioenfonds heeft de ambitie de pensioenen te indexeren voor de opgetreden inflatie. Daarom vormt het rentemismatchrisico, waaronder het inflatierisico, het belangrijkste risico voor het fonds.

In de onderstaande tabel is de verdeling over de vermogenscategorieën ultimo 2013 gegeven (PF staat voor pensioenfonds en BM staat voor benchmark).

Beleggingsportefeuille naar categorieën (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Vastrentende waarden	3.777	53,3	53,2	3.642	52,0	54,1
Aandelen	2.248	31,8	31,8	2.235	31,9	30,1
Onroerend goed	864	12,2	12,5	893	12,8	12,7
Private Equity	10	0,1	0,1	–	0,0	0,0
Aandelenderivaten (APO)	–	0,0	0,0	133	1,9	1,9
Banktegoeden	19	0,3	0,0	13	0,2	0,0
Overig	165	2,3	2,3	77	1,1	1,1
	7.083	100,0	100,0	6.997	100,0	100,0

Wijzigingen strategisch beleggingsbeleid

Het bestuur heeft het afgelopen jaar verscheidene wijzigingen doorgevoerd in het strategisch beleggingsbeleid. Deze wijzigingen zijn eerst besproken en uitgewerkt in de ALM-commissie, alvorens deze aan het bestuur zijn voorgelegd. Het afgelopen jaar zijn er besluiten genomen met betrekking tot de netto aandelenexposure en het valuta-hedgebeleid. Het betrof de volgende besluiten:

- In april heeft het bestuur besloten om bij de eerstvolgende expiratie van contracten (herbalancering mei 2013) geen nieuwe APO's aan te kopen;
- In mei heeft het bestuur besloten het valutarisico op aandelen uit ontwikkelde landen niet langer volledig af te dekken. De afdekking is teruggebracht naar 75% voor de aandelen in ontwikkelde landen. Tegelijkertijd is er besloten om de valuta-hedge op aandelen in opkomende markten niet langer als 60% Amerikaanse dollar af te dekken. Deze besluiten zijn per eind juni geïmplementeerd;
- In juni is besloten de Average price Put Options (APO)-portefeuille te verkopen.

Rendementsontwikkelingen totale portefeuille

Over 2013 kwam het totaalrendement van het fonds uit op 1,8%. Het portefeuillerendement was daarmee 0,4% hoger dan het rendement van de benchmark. Een afwijking tussen beide komt voort uit over- en onderwegingen gedurende het jaar ten opzichte van de benchmarkportefeuille inclusief beleggingskosten en implementatie-effecten van de portefeuillemutaties. Bij de beoordeling van de behaalde rendementen wordt een vergelijking gemaakt met de benchmarkportefeuille. Dat is een referentieportefeuille die is toegesneden op de specifieke situatie van het fonds. Ten opzichte van deze benchmarkportefeuille worden de prestaties van de vermogensbeheerder van het fonds gemeten. Bij het bepalen van de strategische verdeling van het fondsvermogen over de beleggingscategorieën en binnen die categorieën over regio's en beleggingsstijlen neemt het pensioenfonds uitdrukkelijk de verplichtingenstructuur en initiële vermogenspositie mee. De rendementscijfers in bovenstaande tabel voor de categorieën vastrentende waarden, aandelen en onroerend goed zijn berekend inclusief valuta-afdekking. Onderstaande tabel geeft de gemiddelde verdeling weer van het vermogen over de beleggingscategorieën en de rendementsontwikkelingen van het fonds. Verder worden de verdeling en rendementsontwikkeling van de betreffende benchmark gegeven.

In de tabel staat PF voor pensioenfonds en BM voor benchmark.

Totaalrendement in %

	2013				2012			
	PF	BM	PF	BM	PF	BM	PF	BM
Vastrentende waarden	52,0	54,4	- 6,9	- 6,6	52,7	55,7	14,1	13,0
Aandelen	33,2	31,0	17,8	17,4	33,5	30,8	16,4	15,6
Onroerend goed	12,5	12,5	7,0	6,8	13,0	12,9	14,3	14,8
Private Equity	0,1	0,1	4,3	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Aandelenderivaten (APO)	0,9	0,9	- 0,7	- 0,7	2,0	2,0	- 1,1	- 1,1
Banktegoeden	0,2	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Overig	1,1	1,1	- 0,3	- 0,1	- 1,4	- 1,4	- 0,5	- 0,2
	100,0	100,0	1,8	1,4	100,0	100,0	12,9	12,4

Gevoerd beleid van de vermogensbeheerder

De positionering door Blue Sky Group aan het begin van 2013 was gebaseerd op een positieve verwachting voor aandelen. De verwachting was dat wereldwijd economisch herstel zou doorzetten. In januari is derhalve de overwogen aandelenpositie verdubbeld van 2% naar 4% ten laste van overheidsobligaties, nadat de verwachte negatieve gevolgen van de fiscal cliff in de VS uitbleven. Rond mei werd het steeds duidelijker dat het herstel op de ontwikkelde markten doorzette, terwijl de groei in de opkomende markten teleurstelde. De overwogen positie op aandelen opkomende markten is verlaagd naar neutraal. De opbrengst is deels in Amerikaanse aandelen

geïnvesteed om zodoende de onderwogen Amerikaanse aandelenpositie te verkleinen. Hiernaast is een gedeelte van de opbrengst geïnvesteed in Canada, waardoor de onderwogen Canada positie werd geneutraliseerd. Tenslotte is een gedeelte gebruikt om de overwogen positie Europese aandelen sterker aan te zetten.

In augustus 2013 is de overwogen aandelenpositie verlaagd van +4% naar +2%. De snelheid van de aandelenrally op de financiële markten was groot, waardoor de waarderingsextremen sterk verminderden en technische risico's groter werden. Daarnaast is in augustus de weging van aandelen opkomende markten verder verlaagd van neutraal naar -1%. De economische tegenwind op deze markten bleek van meer structurele aard te zijn dan eerder werd ingeschat. Met de opbrengsten is de onderweging naar Amerikaanse aandelen geneutraliseerd en zijn Europese aandelen verder overwogen. In oktober is de overwogen positie in aandelen van 2% teruggebracht naar neutraal. Het schuldenplafond in de VS naderde en staartrisico's namen toe. Dit gaf de doorslag om tijdelijk risico van tafel te halen. Een voorlopig akkoord over het budget van 2014 op 11 december bracht de nodige opluchting, er werd echter nog geen structurele oplossing gevonden. Hoewel Blue Sky Group in het algemeen nog positief op aandelen was, is er besloten een beter instap moment af te wachten. Dat heeft zich niet meer voortgedaan in 2013 aangezien aandelen in december verder in waarde zijn gestegen.

Door actief beheer binnen het strategisch beleid toe te passen kan waarde worden toegevoegd. De bijdrage van tactische allocatie (allocatie-effect), over- en onderweging van de liquide beleggingscategorieën, was dit jaar 0,43% voor het pensioenfonds. Daarnaast zorgde onder andere het actief beheer bij externe vermogensbeheerders voor een additionele 0,21% rendement (selectie-effect) ten opzichte van het strategische beleid.

Vastrentende waarden

Het beleggingsjaar 2013 was voor staatsobligaties gemeten in euro's het slechtste jaar sinds 1986. Deze daalden dit jaar meer dan 8% in waarde. Het accommoderende beleid en de anticipatie hierop door beleggers gaf in 2013 een verdere impuls voor risicodragende beleggingscategorieën, zoals aandelen. Het gevolg hiervan, historisch laagstaande rentestanden, dwong beleggers te zoeken naar alternatieven op obligaties. Medio 2013 is echter een aankondiging gedaan dat deze liquiditeitsvoorziening niet onuitputtelijk zou doorgaan. Deze aankondiging leidde tot een daling van de wereldwijde aandelenindices en daarnaast steeg de Amerikaanse tienjaarsrente van 2% naar 3%. Deze rentestijging zorgde ervoor dat vastrentende waarden slechter rendeerden in 2013. De aankondiging van de Fed, medio 2013, om eventueel te starten met 'taperen', zorgde niet alleen voor een stijging van de nominale rente, maar ook voor een stijging van de reële rente. Deze stijging veroorzaakte een negatief rendement op inflation-linked bonds. De meer risicovolle obligatiecategorieën, zoals High Yield en Credits, rendeerden in 2013 beter dan staatsobligaties. Dit kwam doordat de risico-opslag krappere werd.

Vastrentendewaardenportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Global ILB 10+	1.779	47,1	48,4	1.835	50,4	50,4
Eurozone staatsobligaties	140	3,7	11,8	186	5,1	10,7
UK bedrijfsobligaties 10+	237	6,3	6,5	181	5,0	6,1
Global Credits	476	12,6	12,9	310	8,5	11,8
US high yield	387	10,2	5,2	332	9,1	4,9
Emerging Markets Debt	479	12,7	9,7	430	11,8	10,1
Emerging Markets Debt (local)	279	7,4	5,5	368	10,1	6,0
	3.777	100,0	100,0	3.642	100,0	100,0

Aandelen

Het beleggingsjaar 2013 was voor aandelen gemiddeld gezien een minder volatiel jaar. De volatiliteit die dit jaar op aandelenmarkten aanwezig was, werd gedreven door angst onder beleggers of de Fed zou gaan beginnen met taperen of niet. Gedurende het jaar is deze angst weggenomen, doordat de Fed heeft aangegeven dat ze alleen met taperen zal starten als de economie zich verbetert en dat taperen het economisch herstel niet mag verstoren. Zodoende heeft de markt zich hersteld. Uiteindelijk is op 18 december aangekondigd dat de Fed vanaf januari 2014 zal starten met taperen. Aangezien de markten zich hersteld hadden, veroorzaakte deze aankondiging geen negatieve reactie. De S&P 500 in de Verenigde Staten en de MSCI World Index lieten aan het eind van het jaar zelfs hun hoogste stand ooit noteren. Er kan derhalve gesteld worden dat 2013 een goed aandelenjaar is geweest. Daarnaast kan in het algemeen gesteld worden dat ook dit beleggingsjaar binnen de categorie aandelen de meer risicovolle subcategorieën het beste rendement lieten zien. Europese small caps hadden een rendement van ruim 25% en Amerikaanse small caps van ruim 14%, beide in euro's. Opmerkelijk in 2013 was het rendementsverschil tussen wereldwijde aandelen uit ontwikkelde landen en wereldwijde aandelen uit opkomende landen. Daar waar de MSCI World Index een rendement van meer dan 23% liet zien, vertoonde de MSCI Emerging Markets Index een negatief rendement van -5%.

Allocatie binnen de aandelenportefeuille (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa & Midden Oosten	781	34,7	33,7	722	32,3	33,1
Noord Amerika	534	23,8	23,9	535	23,9	26,0
Pacific	141	6,3	6,3	194	8,7	8,9
Opkomende markten	450	20,0	21,0	565	25,3	22,6
Aandelen defensief	342	15,2	15,2	219	9,8	9,4
	2.248	100,0	100,0	2.235	100,0	100,0

Private equity

In 2013 is verder invulling gegeven aan de portefeuille opbouw van private equity. Per 31 december 2013 is namens het pensioenfonds voor een totaal bedrag van 58,1 miljoen euro gecommiteerd aan de volgende fondsen:

- 19,7 miljoen euro aan een pan Aziatisch fund of funds;
- 38,4 miljoen euro aan twee secondary fondsen, respectievelijk actief in Noord-Amerika en Europa.

Van deze gecommiteerde bedragen is per 31 december 2013 9,3 miljoen euro opgevraagd voor investeringen en fees. Naar verwachting zullen de onderliggende managers per jaar tussen de 15% en 20% van de resterende commitments opvragen voor investeringen.

De totale waarde van de portefeuille voor het pensioenfonds per 31 december 2013 bedraagt 9,8 miljoen euro.

Gezien de jonge leeftijd van de portefeuille heeft het nog weinig zin om stil te staan bij de rendementen. In de regel worden private- equity- investeringen immers de eerste jaren tegen kostprijs aangehouden. Uitzondering hierop vormen de secundaire fondsen die afhankelijk van de discounts waartegen posities worden overgenomen relatief snel een (ongerealiseerd) rendement kunnen rapporteren.

Vastgoed

De afname van de onzekerheid op de financiële markten en vooral het afgenomen systeemrisico in Europa droegen bij aan het positieve rendement op vastgoed in 2013. Dit ligt in lijn met het positieve sentiment dat ook onder wereldwijde aandelen-beleggers het afgelopen jaar werd waargenomen. Vastgoed rendeerde minder dan aandelen in 2013 door de beperking van kredietvoorwaarden en de twijfels over de voortzetting van het monetaire verruimingsbeleid, aangezien die ervoor zorgden dat de financieringskosten voor vastgoed opliepen. Dit effect was het sterkst merkbaar bij Amerikaans publiek vastgoed.

Vastgoedportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa beursgenoteerd	252	29,2	29,3	276	30,9	30,9
Verenigde Staten beursgenoteerd	110	12,6	12,6	101	11,4	11,4
Azië beursgenoteerd	59	6,9	6,9	74	8,3	8,3
Totaal beursgenoteerd	421	48,8	-	451	50,6	-
Europa privaat	243	28,1	28,1	256	28,6	28,6
Verenigde Staten privaat	179	20,7	20,7	167	18,7	18,7
Azië privaat	21	2,5	-	19	2,1	2,1
Totaal privaat	443	51,2		442	49,4	
	864	100,0	100,0	893	100,0	100,0

Valuta

Het pensioenfonds ziet valuta-afdekking niet als een middel om rendement te behalen, maar als instrument om risico te beperken. Het beleid ten aanzien van de valuta-afdekking is in 2013 aangepast. Door heroverweging van beleggingsrisico's worden valuta uit de opkomende markten niet langer afgedekt. Daarnaast worden valuta-posities van aandelen uit ontwikkelde landen niet langer voor 100% afgedekt, maar voor 75%.

Verantwoord beleggen

Verantwoord beleggen betekent in algemene zin beleggen op grond van financiële, sociale, governance- en milieuoverwegingen en/of de beïnvloeding van bedrijven, overheden en andere relevante factoren vanuit deze overwegingen. De visie van het bestuur is dat beleggingsbeleid in eerste instantie is gericht op het behalen van een zo goed mogelijk rendement tegen een zo laag mogelijk risico. Uiteraard wil het pensioenfonds daar op een verantwoorde en duurzame manier mee omgaan, maar het beleid op dit gebied is terughoudend. Voor de beleggingen van het fonds geldt als uitgangspunt dat alleen wordt belegd in activiteiten die niet bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. Het bestuur heeft invulling gegeven aan het wettelijk verbod op investeren in producenten, handelaren of distributeurs van cluster-munitie door amendementen op de overeenkomsten met externe vermogensbeheerders op te stellen die hen verbieden deze investeringen te doen.

Vooruitblik 2014

Voor 2014 is er nog steeds een positieve houding voor aandelen in relatie tot (staats) obligaties. De verwachting is dat in 2014 de dispersie van rendementen tussen verschillende beleggingscategorieën zal toenemen. Een belangrijke verandering in deze visie ten opzichte van 2013 is dat de waarderingen een stuk minder extreem zijn. Bij koersstijgingen die worden gedreven door onderwaardering spreekt men van zogenoemde multiple expansion, stijging van de koers/winstverhouding door koersstijging die hoger is dan de winstgroei. In 2013 is dit het geval geweest. Eenzelfde scenario wordt voor 2014 minder waarschijnlijk geacht. Dit is mede ingegeven door de hogere waardering van aandelen.

In het basisscenario wordt een bovengemiddelde wereldwijde BNP-groei en winstgroei verwacht. Binnen de Verenigde Staten is dit goed mogelijk indien het ingeslagen herstel voort zal duren. Door aanhoudend herstel zullen bezuinigingsmaatregelen minder urgent worden en zal de fiscale belastingdruk verder afnemen. Dit zou een additioneel positief effect op het BNP van ongeveer 1% kunnen hebben. Daarnaast zal dit herstel besluitvorming in de politiek gemakkelijker maken en politiek risico doen afnemen. Daarnaast heeft de VS een voorsprong op de andere regio's: arbeidsflexibiliteit is groot, het gebruik van Robotics neemt in de industrie sterk toe en er worden omvangrijke schaliegasvoorraden aangeboord.

In Europa is economisch herstel minder uitgesproken en begint pas recenter vorm te krijgen. Daarnaast zijn er meer risico's aanwezig. Overheden hebben nog steeds te kampen met grote schulden en structurele hervormingen moeten nog worden doorgevoerd. Hiernaast is de werkloosheid in veel landen historisch hoog. De groei, absoluut gezien niet hoog, kan positief verrassen. Macro-economische indicatoren geven aan dat de recessie voorbij is, wat de druk van het strenge bezuinigingsbeleid zal moeten doen afnemen. Daarnaast geven toekomstgerichte indicatoren, zoals inkoopmanagerindices, een verwachte stijging van potentie van ontwikkelde economieën aan. Verder wordt er vooruitgang geboekt op politiek vlak. Dit vormt een positieve stimulus voor consumptie. Er worden ook vorderingen gemaakt met verdere integratie door de Bankenunie, waardoor het staatrisico rond banken in de eurozone sterk zal verminderen. Dit soort ontwikkelingen zullen positieve stimulansen zijn voor de markt en op termijn voor de economische groei.

Ten aanzien van de opkomende markten, met name de aandelen, is minder duidelijkheid. Hoewel op lange termijn de groeipotentie nog steeds aantrekkelijk is, hebben opkomende markten op kortere termijn met specifieke economische en politieke problemen te maken. Daarnaast moeten opkomende markten maatregelen nemen om van exportgedreven economieën naar meer consumptiegedreven economieën over te gaan. Dit soort maatregelen hebben een remmend effect op de economie. Zo is momenteel de productiviteitsgroei in opkomende landen negatief en verwacht men dat dit nog een tijd zo zal aanhouden. Tevens lukt het bedrijven hierdoor niet om economische groei in hogere marges om te zetten. Wel is de verwachting dat opkomende economieën geen uitgesproken negatieve verrassingen op economische

groei zullen laten zien. Daarnaast zijn de waarderingen historisch gezien laag, wat de verwachting voedt, dat er al veel is ingeprijsd.

Belangrijke algemene thema's die positief bijdragen aan de groeiverwachtingen:

- **Aanhouden 'ruim' monetair beleid.** Ondanks de aankondiging van de Fed dat ze in 2014 zal starten met taperen, is de verwachting dat verdere ondersteuning door centrale banken wereldwijd onverminderd aan zal houden. Enerzijds door het systematisch laag houden van de rente. Draghi en Yellen hebben zich gecommitteerd aan een lange periode van een lage rente, daarom verwacht men een eerste renteverhoging in de VS en/of Europa pas eind 2015/begin 2016. Anderzijds heeft de ECB nog voldoende gereedschap om in te grijpen, aangezien zij nog geen daadwerkelijke geld creërende acties heeft ondernomen. De Japanse centrale bank is ook met een ambitieus kwantitatief verruimingsprogramma bezig, waar ze voorlopig nog niet mee zal stoppen.
- **Global growth synchronisatie.** Economische regio's hebben de laatste jaren grote verschillen laten zien in economische groei. Momenteel wijzen de economische indicatoren erop dat deze regio's weer synchroniseren. Een hersynchronisatie in economische prestaties zal een stuwend effect hebben op de wereldeconomie en een groter dan verwachte stijging in de wereldwijde groei tot gevolg hebben. Dit kan de financiële markt positief verrassen en dit moet zich vertalen in winstgroei van bedrijven.
- **'Great rotation'.** Voor vele institutionele partijen is het risico van een rentestijging vele malen groter geworden. Door de lage rentestanden is de zoektocht naar rendement steeds belangrijker. Het effectief rendementsverschil tussen aandelen en obligaties is historisch hoog. Dit rendementsverschil duwt vele institutionele partijen in aandelen, wat ook wel 'great rotation' wordt genoemd.

Deze ontwikkelingen kunnen er voor zorgen dat de wereldeconomie zich geleidelijk, maar steeds duidelijker kan herstellen.

HET FINANCIËLE BELEID

Premiebeleid

Het beleid van het bestuur is gericht op het uitvoeren van een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling zoals overeengekomen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. Gegeven deze doelstelling in combinatie met de risicohouding van het bestuur en verwachtingen over toekomstige economische ontwikkelingen kan een daarbij passende premie worden vastgesteld. De hoogte van de te betalen premie is overeengekomen tussen het bestuur en KLM. De premie is bedoeld voor het pensioen van de actieve deelnemers. Voor het pensioen van de premievrije en gepensioneerde deelnemers is in het verleden premie betaald.

Voor de financiering van de pensioenen wordt een doorsneepremie geheven die is afgeleid van een actuariële premie (rekenrente 2%). De doorsneepremie voor boekjaar 2013 bedroeg 47,9%. De premie wordt geheven over twaalfmaal het vaste maand-salaris van de deelnemer. In de doorsneepremie zijn opslagen opgenomen voor de onderdelen invaliditeitsrisico, administratiekosten, excassokosten en termijnsopslag. Het totaal van deze opslagen bedraagt 3,3% (niveau 2013).

Tekortenbeleid

Bij een tekort ontvangt het pensioenfonds van KLM zodanige herstellpremies dat er bij een dekkingstekort binnen een periode van één jaar en bij een reservetekort binnen een periode van tien jaar weer sprake is van een voldoende solvabiliteitspositie. Dit voldoet aan de maatstaven zoals gedefinieerd in de Pensioenwet.

Overschottenbeleid

Premiekorting wordt verleend als het pensioenvermogen van het fonds, onder aftrek van de extra reserve, hoger is dan het pensioenvermogen behorend bij het maximum van:

- de FTK-dekkingsgraad (vereist vermogen);
- een 100% reële dekkingsgraad, dan wel
- een 100% dekkingsgraad waarbij de waarde van de pensioenverplichtingen wordt vastgesteld op basis van een 1% vaste rekenrente.

Van het aldus gedefinieerde overschot gebruikt het pensioenfonds een tiende deel voor premiekorting. In het daaropvolgende jaar beoordeelt het fonds opnieuw aan de hand van de balanssituatie of premiekorting mogelijk is. Indien de hoogte van de premiekorting een bepaalde drempel overstijgt, wordt 50% van het deel dat deze drempel overstijgt als premiekorting aan actieve deelnemers toegekend. De hoogte van de aan actieve deelnemers toe te kennen premiekorting is gemaximeerd.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Als leidraad voor de financiële positie wordt de nominale dekkingsgraad gehanteerd. Het bestuur beslist jaarlijks over de indexatie. Is het fondsvermogen lager dan het minimaal vereist

vermogen, dan wordt niet geïndexeerd. De indexatie mag niet op een zodanig niveau worden vastgesteld dat het fondsvermogen door de indexatie onder het minimaal vereist vermogen zou zakken. In dat geval wordt de indexatie ten minste zodanig beperkt dat een daling van het fondsvermogen onder het minimaal vereist vermogen wordt voorkomen. De dekkingsgraad ultimo 2013 bedroeg 132,8%. Het bestuur besloot naar aanleiding hiervan tot een volledige indexering van de pensioenaanspraken.

Inhaalindexatie

Daarnaast kent het pensioenfonds een inhaalindexatiebeleid. Inhaalindexatie wordt verleend wanneer het fondsvermogen boven het minimaal vereist eigen vermogen ligt. Het fonds heeft per 1 januari 2014 geen indexatie-achterstanden.

Feitelijke en kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie volgens artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet bedroeg 156,2 miljoen euro. Een uitsplitsing van de kostendeekkende premie wordt hieronder weergegeven.

Premie (bedragen in EUR miljoenen)

	Kostendeekkend
Pensioenopbouw	128,3
Risicopremies overlijden en invaliditeit	4,7
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (inclusief excassokosten)	2,0
Solvabiliteitsopslag	21,2
Totaal	156,2

De feitelijke premie in 2013 bedroeg 165,0 miljoen euro. De feitelijke premie wordt vastgesteld op basis van een vaste rekenrente van 2%. Dit zorgt voor verschillen in de kostendeekkende en feitelijke premie. Het pensioenfonds verkeerde ultimo 2013 niet in een tekort- of overschotpositie. Herstelbetalingen of premiekortingen waren niet van toepassing.

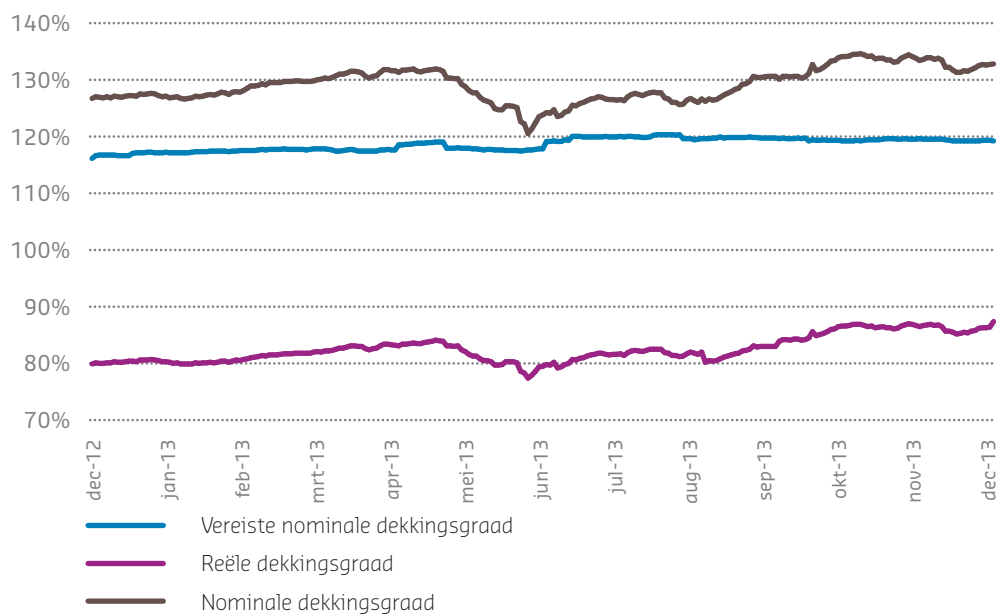
Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's op te kunnen vangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereist vermogen maakt het fonds gebruik van de standaardtoets. De vereiste solvabiliteit op basis van deze toets op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille bedroeg ultimo 2013 1.025,2 miljoen euro. Het feitelijke eigen vermogen van het fonds ultimo 2013 was 1.750,9 miljoen euro. Het pensioenfonds verkeerde ultimo 2013 niet in een tekortpositie.

Ontwikkeling dekkingsgraad

De financiële positie verbeterde in de loop van 2013. Onderaan deze paragraaf staan het verloop en de analyse van de dekkingsgraad in 2013 naar verschillende oorzaken. Het pensioenfonds houdt bij de vaststelling van de nominale dekkingsgraad rekening met de maximale onvoorwaardelijke indexering (2,5%) tot de leeftijd van 65 jaar van de tot 1 januari 2007 opgebouwde pensioenaanspraken. Bij de vaststelling van de reële dekkingsgraad wordt de reële rente berekend door de nominale marktrente gebaseerd op de door DNB gepubliceerde nominale rentetermijnstructuur te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De geschatte inflatiecomponent, de break-eveninflatie, wordt afgeleid door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonised Index of Consumer Prices (excluding tobacco), te vergelijken met een nominale euro staatsobligatie van een vergelijkbare looptijd. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De geschatte inflatiecomponent wordt vervolgens nog verhoogd met een verondersteld verschil tussen loon- en prijsinflatie van 1%. De inflatiecomponent wordt daarbij volgens de DNB-systematiek voor de middeling voor de bepaling van de rentetermijnstructuur vastgesteld op een driemaandsgemiddelde inflatie.

Verloop dekkingsgraden in 2013 (in %)

Actuariële analyse

Hieronder wordt het saldo van baten en lasten geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	Verloop nominale dekkingsgraad	Verloop reële dekkingsgraad
Beginstand 31 december 2012	126,7%	79,8%
Nieuwe aanspraken met premie-inkomsten	- 0,1%	- 1,3%
Betalen van pensioenuitkeringen	1,0%	- 0,5%
Toekenning voorwaardelijke toeslagen	0,2%	1,2%
Wijziging rentetermijnstructuur rentedeel (effect op de voorziening pensioenverplichtingen)	4,0%	3,0%
Wijziging rentetermijnstructuur inflatiedeel		4,5%
Genereren van extra rendement door de beleg- gingen	1,9%	1,1%
Actuariële grondslagen	0,0%	0,0%
Overige oorzaken	- 0,7%	- 0,8%
Kruiseffecten tussen bovengenoemde oorzaken	- 0,2%	0,3%
Eindstand 31 december 2013	132,8%	87,3%

Oordeel van de certificerend actuaaris over de financiële positie

De financiële positie ultimo 2013 van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM wordt beoordeeld als voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot realiseren van de beoogde toeslagen toereikend zijn.

RISICOMANAGEMENT

Het pensioenfonds besteedt veel aandacht aan analyse van risico's en de beheersing hiervan. In 2014 zet het fonds verdere stappen op het gebied van integraal risico management. Integraal benadrukt dat het gaat om het management van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang. Hiertoe ontwikkelt het fonds een dashboard waarop de belangrijkste risicoparameters integraal worden weergegeven.

Omdat het fonds een deel van de activiteiten uitbesteedt aan de uitvoeringsorganisatie, zijn ook de beheersmaatregelen die Blue Sky Group treft van belang.

Hieronder vindt u een nadere toelichting op de voornaamste risico's die het bestuur heeft onderkend, alsmede het beleid van het bestuur voor het beheersen van de risico's. Kwantitatieve informatie over risico's is opgenomen in de risicoparagraaf als onderdeel van de jaarrekening.

Het pensioenfonds maakt onderscheid tussen financiële risico's en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Om zijn missie te realiseren heeft het fonds risicobeleid ontwikkeld, waarin het bewust bepaalde financiële risico's neemt. De actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is het bedrijfsplan waarin het beleid uiteen is gezet.

De volgende financiële risico's worden onderscheiden:

- rentemismatchrisico;
- beleggingsrisico's;
- verzekeringstechnische risico's;
- liquiditeitsrisico;
- concentratierisico;
- actief risico.

Rentemismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende inflation linked obligaties en nominale euro staatsobligaties wordt gezorgd voor een reductie van dit mismatchrisico.

Beleggingsrisico's

Beleggingsrisico's zijn risico's binnen de beleggingen van het pensioenfonds. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vastgoed- en aandelenrisico, valutarisico, kredietrisico en risico's van derivaten.

Vastgoed- en aandelenrisico

Het vastgoed- en aandelenrisico is het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen of waardewijzigingen plaatsvindt. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat. De beleggingen worden namelijk gewaardeerd op marktwaarde. Daarbij worden waardewijzigingen onmiddellijk verwerkt in het saldo van baten en lasten. Het fonds beheerst het vastgoed- en aandelenrisico door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats van de beleggingsportefeuille. Daarnaast wordt door middel van een derivatenconstructie een deel van het neerwaartse risico op aandelen afgedekt. Het beleggingsbeleid wordt uitgebreid beschreven in het jaarlijkse beleggingsplan, dat door het bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Valutarisico

Het pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds de beleggingen in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar voor 75% af naar de euro. Daarnaast worden sommige valuta's, zoals de Hong Kong dollar, gezien als posities in de Amerikaanse dollar en als zodanig afgedekt. Het resterende valutarisico in de portefeuille in het fonds is zeer beperkt.

Kredietrisico

Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een risico als deze tegenpartijen hun verplichtingen jegens het fonds niet nakomen. De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor de kwaliteit van die portefeuille. Credit ratings lopen uiteen van AAA (zeer kredietwaardig) tot D. De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden is zodanig dat 64 procent (2012: 69 procent) een kredietwaardigheid heeft van A of hoger. Het tegenpartijrisico dat is verbonden aan de inzet van afgeleide financiële instrumenten wordt dagelijks gemonitord en op marktconforme wijze beheerst door het opvragen van onderpand bij bepaalde marktbewegingen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van verschillende tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt.

Risico's van derivaten

In het strategisch beleid heeft het fonds bepaalde beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheren en beheersen. In het bijzonder gaat het om het renterisico van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen, het valutarisico van beleggingen in niet-euro valuta en mogelijke neerwaartse risico's van de aandelenbeleggingen (zie ook hiervoor). Voor de beheersing van elk van deze risico's zijn procedures en aspecten van operationele uitvoering vastgelegd. Daarbij is de inzet van derivaten, onder bepaalde regels, toegestaan. Het fonds heeft onderkend dat de inzet van die instrumenten ook risico's met zich meebrengen. In de afspraken met tegenpartijen en de uitvoering van transacties, alsmede het beheer van de posities, heeft het fonds voorzien.

Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de Prognosetafel AG2012-2062 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Toepassing van deze prognosetafel beperkt het langlevensrisico voor het fonds sterk.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen, maar ook ingenomen derivatenposities en aangegane commitments voor private equity en privaat onroerend goed kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig. Dat komt ten eerste doordat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Een tweede reden is dat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen in dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het fonds kiest in zijn beleggingsstrategie voor een weloverwogen spreiding.

Er kan zich ook concentratierisico voordoen binnen het deelnemersbestand.

Het deelnemersbestand van het fonds is divers, het aantal deelnemers is groot en is verdeeld over verschillende leeftijdsklassen. Ook hier is het concentratierisico beperkt.

In de bepaling van het vereist eigen vermogen wordt dan ook geen buffer voor dit risico aangehouden.

Actief risico

Het fonds bepaalt door middel van een asset liability management (ALM) studie de verdeling van haar beleggingsportefeuille. Zo mogelijk stelt het fonds voor elke beleggingscategorie en regio binnen deze strategische beleggingsportefeuille, een representatieve benchmark vast. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, waarbij zogenaamd actief risico ontstaat.

Het fonds hanteert als maatstaf voor dit actief risico de (ex-ante) tracking error.

De tracking error is een maatstaf voor de verwachte spreiding van de rendementsverschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het actief risico in de beleggingsportefeuille mag niet groter zijn dan de vooraf door het fonds vastgestelde limiet. Hiermee wordt het actief risico begrensd.

Niet-financiële risico's

Uitbestedingsrisico

Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM besteedt de pensioenuitvoering, bestuurs-ondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld voor de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen. Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat Blue Sky Group niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoerings-

organisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen en overlegt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' voor de gehele dienstverlening. Deze rapportage beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die de uitvoeringsorganisatie voor het fonds uitvoert. Daarnaast implementeerde het pensioenfonds onder andere de volgende beheersmaatregelen.

Het fonds:

- voert periodiek een risico-inventarisatie uit;
- beoordeelt periodiek de uitvoering van de serviceafspraken;
- neemt kennis van de ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' van Blue Sky Group en beoordeelt de toereikendheid van de beheersdoelstellingen en de opzet en werking van de getroffen beheersmaatregelen;
- heeft een commissie risico en control die de opzet en werking van de beheersmaatregelen van het fonds en de uitvoeringsorganisatie beoordeelt;
- heeft met twee andere fondsen een beleggingsadviescommissie met externe deskundigen ingesteld. De beleggingsadviescommissie is onafhankelijk van de uitvoeringsorganisatie. Deze commissie adviseert de betreffende fondsen over het beleggingsbeleid.

Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, vanwege niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beperkt doordat het fonds de hiervoor besproken ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement', gecertificeerd door een onafhankelijke accountant, van de uitvoerder ontvangt en beoordeelt.

Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving en het mogelijk in gevaar komen van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet-afdwingbaar of niet-correct gedocumenteerd zijn.

Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Dit omvat het risico dat niet of niet tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen worden overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken in de SLA met Blue Sky Group over de inrichting en naleving van compliance door de uitvoeringsorganisatie aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

IT-risico

Dit is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Het risico kan zich voordoen, indien bijvoorbeeld de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegesneden op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan het IT-risico zich voordoen bij de beveiliging (bijvoorbeeld het toegankelijk zijn van informatie voor niet-geautoriseerde gebruikers), de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving) en de continuïteit (risico op het niet-beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur (waaronder applicaties en systemen)).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het fonds. De commissie risico en control van het fonds heeft IT periodiek op de agenda staan en beoordeelt de inrichting van IT voor het fonds op basis van de door de uitvoerder verstrekte ISAE 3402 rapportage (zie hiervoor). Een belangrijk onderdeel hiervan is de beschrijving van de IT en de IT-processen en de bevindingen van de externe accountant hierbij.

Omgevingsrisico

Het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het fonds is zich bewust van een toename van dit risico door recente ontwikkelingen. Zo liggen pensioenfondsen de laatste jaren onder een vergrootglas en moeten zij zich verantwoorden voor kosten, governance, beleggingsbeleid, etc. Het fonds anticipeert op nieuwe ontwikkelingen en voert een transparant beleid (zowel afweging van belangen als vastleggen van besluiten), waardoor het risico door veranderingen die zich buiten het fonds voordoen tijdig kunnen worden opgepakt.

Integriteitrisico

Onder integriteitrisico wordt het risico verstaan dat het pensioenfonds niet integer handelt. Dit risico wordt beheerst door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden.

Daarnaast heeft het fonds een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn visie op integriteit en onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt. Ook beschrijft het fonds welke standpunten het bij die situaties inneemt. Tenslotte legt het integriteitbeleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Overeenkomstig de principes van goed pensioenfonds bestuur heeft het fonds een verantwoordingsorgaan ingericht, bestaande uit afvaardiging namens de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de werkgever.

Het verantwoordingsorgaan heeft tot taak een oordeel te geven over het door het bestuur gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Ter voorbereiding op het geven van dit oordeel is het verantwoordingsorgaan in 2013 driemaal bijeen geweest. Bij deze vergaderingen zijn onder andere de beleggingsperformances en de ontwikkeling van de dekkingsgraad besproken.

Voor de oordeelvorming heeft het verantwoordingsorgaan gebruik gemaakt van diverse rapportages en documenten die het bestuur aan het verantwoordingsorgaan ter beschikking heeft gesteld, waaronder voor het eerst de jaarlijkse evaluatie van de Strategische Asset Allocatie (SAA). Het verantwoordingsorgaan spreekt zijn waardering uit over het SAA-rapport dat goed inzicht geeft in de effecten van beleidsbeslissingen over de jaren. Tevens is kennis genomen van het accountants- en actueel rapport over 2013. Daarnaast heeft het bestuur in twee gezamenlijke vergaderingen een nadere toelichting gegeven op het door bestuur gevoerde financiële beleid, het beleggingsbeleid, het integraal risicomanagement, de governance van het fonds en de interne beheersing. Hierbij zijn beleidskeuzes en toekomstverwachtingen besproken.

Het verantwoordingsorgaan geeft een positief oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid in 2013.

Echter bij dit positieve oordeel zijn er enkele punten, waar het verantwoordingsorgaan graag de aandacht op wil vestigen.

Ook in 2014 stond integraal risicomanagement hoog op de agenda van het Bestuur. Het verantwoordingsorgaan vindt het een goede zaak dat het integraal risicomanagement onderdeel is geworden van de bestuursrapportages en adviseert het bestuur dit in 2014 te continueren.

Net als vorig jaar constateert het verantwoordingsorgaan dat het bestuur in zijn besluitvorming de focus meer verschuift naar rendement qua balans tussen risico en rendement. Een voorbeeld hiervan is de besluitvorming rond de afbouw en verkoop van de APO-portefeuille en de verlaging van de dekking van het valutarisico. Gezien de huidige financiële positie van het fonds worden hiermee geen onverantwoorde risico's genomen. Waakzaamheid voor ontwikkelingen op lange termijn blijft geboden. Het verantwoordingsorgaan zal verdere besluitvorming inzake de risico- versus rendementsafwegingen nauwlettend blijven volgen.

Verder signaleert het verantwoordingsorgaan dat de kostenontwikkeling en het daarbij behorende kostenbeleid een punt van zorg en aandacht is. Een voorbeeld hiervan is de stijging van uitvoeringskosten.

Ten slotte spreekt het verantwoordingsorgaan zijn waardering uit voor de wijze waarop het bestuur zijn verantwoordelijkheid heeft genomen ten aanzien van de reparatie van het AOW-hiaat. Hiermee heeft het bestuur een effectieve rol gespeeld in evenwichtige belangenbehartiging.

Het verantwoordingsorgaan is van mening dat, op basis van de schriftelijke en mondelinge informatie, het bestuur de gemaakte beleidskeuzes voldoende overwogen heeft, het bestuur alle maatregelen getroffen heeft om het fondsvermogen zorgvuldig te beheren en in de besluitvorming in het algemeen voldoende stil heeft gestaan bij evenwichtige belangenafweging.

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur heeft in zijn vergadering van 28 mei kennis genomen van het oordeel van het verantwoordingsorgaan. De door het verantwoordingsorgaan aangereikte punten worden door het bestuur onderkend en hebben de aandacht. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn werkzaamheden.

pensioenen en pensioenrechten 1,2% ✈ Beleggingen ✈
miljoen ✈ Vastrentende waarden € 3.814,5 miljoen ✈
✈ Rendement ✈ Rendement vastgoed 7,0% ✈ Rende
6,9% ✈ Totaalrendement 1,8% ✈ Vijfjaarsgemiddeld
rendement 5,9% ✈ Kostenratio's ✈ Pensioenuitvoering
kosten vermogensbeheer / gemiddeld belegd vermogen 0,3

Jaarrekening

BALANS PER 31 DECEMBER (na resultaatbestemming)

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa	2013	2012
Beleggingen voor risico pensioenfond		
• Vastgoed ¹	863,6	893,3
• Aandelen ²	2.235,3	2.220,9
• Vastrentende waarden ³	3.814,5	3.667,4
• Derivaten ⁴	208,2	223,0
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	7.121,6	7.004,6
Deelnemingen ⁵	3,4	3,5
Vorderingen en overlopende activa ⁶	19,0	6,5
Liquide middelen ⁷	0,6	0,6
Totaal activa	7.144,6	7.015,2

Passiva

Stichtingskapitaal en reserves ⁸		
• Bestemmingsreserves	349,7	379,4
• Overige reserves	1.401,2	1.096,7
Totaal stichtingskapitaal en reserves	1.750,9	1.476,1
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfond ⁹	5.344,9	5.520,3
Derivaten ⁴	42,4	12,6
Schulden en overlopende passiva ¹⁰	6,4	6,2
Totaal passiva	7.144,6	7.015,2

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 71 tot en met 97.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten	2013	2012
Premies ¹¹	165,0	164,5
Waardeoverdrachten, per saldo ¹²	0,1	–
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw ¹³	– 134,3	– 132,6
• Indexering ¹⁴	7,1	– 12,3
• Rentetoevoeging ¹⁵	– 19,2	– 77,8
• Wijziging rekenrente ¹⁶	166,0	– 496,7
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten ¹⁷	190,3	186,0
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo ¹⁸	– 0,1	–
• Wijziging actuariële grondslagen ¹⁹	–	144,3
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen ²⁰	– 34,4	– 47,3
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	175,4	– 436,4
Pensioenuitkeringen ²¹	– 189,4	– 184,3
Pensioenuitvoeringskosten ²²	– 2,6	– 2,3
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	148,5	– 458,5
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten ²³	12,4	19,0
Indirecte beleggingsopbrengsten ²³	115,5	792,1
Kosten van vermogensbeheer ²³	– 4,8	– 4,4
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten ²⁴	3,2	3,5
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	126,3	810,2
Resultaat	274,8	351,7

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 98 tot en met 110.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2013	2012
Ontvangen premies	150,9	166,8
Ontvangen waardeoverdrachten	0,1	–
Betaalde pensioenuitkeringen	– 189,0	– 184,3
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	– 2,4	– 2,6
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	– 40,4	– 20,1

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

Verkopen beleggingen	1.057,2	1.580,9
Directe beleggingsopbrengsten	13,3	14,7
Aankopen beleggingen	– 1.183,7	– 1.181,5
Verkopen en afwikkeling derivaten	159,8	– 299,0
Aankopen derivaten	–	– 107,4
Mutatie tegoeden en schulden kredietinstellingen	– 5,0	13,5
Betaalde kosten van vermogensbeheer	– 4,5	– 4,2
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	3,3	3,2
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	40,4	20,2

Mutatie liquide middelen	–	0,1
---------------------------------	----------	------------

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, statutair gevestigd te Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers van KLM die behoren tot de groep vliegers, de groep assistent-pursers, pursers en senior pursers die tot het zogeheten Kerncorps Cabinepersoneel behoren en de groep voormalige boordwerktuigkundigen en radiotelegrafisten.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

De pensioenregeling is een geïndexeerde middelloonregeling. Het ouderdomspensioen gaat standaard in op 56-jarige leeftijd. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen het tijdstip kiezen waarop zij met pensioen gaan en wel op zijn vroegst op de leeftijd van 50 jaar. Het ouderdomspensioen bedraagt onder de huidige regeling per deelnemersjaar voor vliegers 1,95% van de pensioengrondslag en voor pursers die deelnemer zijn van het pensioenfonds 1,82% van de pensioengrondslag. Voor deelnemers met een voormalig dienstverband bij Martinair, die een suppletie op hun salaris ontvangen, bedraagt de opbouw 1,97% van de toepasselijke pensioengrondslag.

Vliegers hebben de mogelijkheid om vanaf de leeftijd van 40 jaar gedeeltelijk met pensioen te gaan. Op basis van de regeling verminderde productie kunnen ze uiterlijk op de leeftijd van 60 jaar met pensioen gaan. Leden van het Kerncorps Cabinepersoneel kunnen vanaf de leeftijd van 50 jaar gebruik maken van (deeltijd)pensioen. Hun uiterste pensioenleeftijd is de AOW-gerechtigde leeftijd.

Aanvullend pensioen kan het ouderdomspensioen en de daarvan afgeleide pensioenen op een hoger niveau brengen, bijvoorbeeld wanneer de deelnemer op latere leeftijd tot de pensioenregeling is toegetreden. Dit is een vrijwillig onderdeel van de regeling waarvoor de deelnemer een premie of een koopsom betaalt.

AOW-hiaatcompensatie

De overheid heeft in 2012 de AOW-gerechtigde leeftijd gefaseerd verhoogd. Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die na 1 april 2012 de leeftijd van 65 jaar bereiken, hebben recht op een compensatie in verband met het AOW-hiaat dat hierdoor ontstaat. De compensatie wordt verstrekt vanaf de eerste dag van de maand waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt tot de AOW-gerechtigde leeftijd op basis van het pensioenreglement (uiterlijk tot de leeftijd van 71 jaar en zes maanden). De AOW-hiaatcompensatie bestaat uit twee delen: een compensatie voor de gederfde AOW-uitkering op basis van de AOW voor ongehuwden en een compensatie voor het verschil in belastingheffing vóór en na de AOW-ingangsdatum. De hoogte van de AOW-hiaatcompensatie is afhankelijk van de diensttijd. In geval van samenloop van AOW-hiaatcompensatie en AOW-uitkering van de overheid, vindt verrekening plaats.

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen is bestemd voor de nagelaten partner van een deelnemer. Het levenslange nabestaandenpensioen bedraagt in beginsel 70% van het (bereikbare) ouderdomspensioen. Aan de nagelaten partner kan tijdelijk ook een nabestaandenoverbruggingspensioen worden uitgekeerd. Het nabestaandenoverbruggingspensioen eindigt op de eerste dag van de maand waarin de nagelaten partner de 65-jarige leeftijd bereikt. Indien het nabestaandenoverbruggingspensioen op of na 1 april 2012 is ingegaan, eindigt het pensioen op de leeftijd van 71 jaar en zes maanden, maar uiterlijk op de AOW-ingangsdatum van de nagelaten partner. Indien een nabestaandenpensioen vóór 1 april 2012 is ingegaan, bestaat ook recht op AOW-hiaatcompensatie. Deze AOW-hiaatcompensatie bedraagt 70% van de hiervoor beschreven AOW-hiaatcompensatie.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat tot de 27-jarige leeftijd. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het (bereikbare) ouderdomspensioen.

Invaliditeitspensioen

Invaliditeitspensioen gaat in op de dag waarop de loondoorbetaling bij ziekte volgens artikel 629 Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek is geëindigd en wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid duurt. De uitkering loopt uiterlijk door tot de dag waarop de deelnemer ouderdomspensioen ontvangt.

Daarnaast hebben vliegers met een verminderde productie de mogelijkheid hun invaliditeitspensioen te verhogen. De deelnemer betaalt hiervoor een premie.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde en ingegane pensioenen (inclusief de toegekende AOW-hiaatcompensatie) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van het loonindexcijfer zoals gepubliceerd door het CBS. Het pensioenfonds financiert de toekomstige verhogingen van de pensioenen deels uit de premie, deels uit overrendement en deels uit een voorziening. De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Indien de nominale dekkingsgraad zich op een zodanig niveau bevindt dat niet wordt voldaan aan de eisen van de Pensioenwet met betrekking tot het minimaal vereist vermogen, wordt in ieder geval geen indexering toegekend. Een eventuele achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald.

Voor de opgebouwde pensioenen tot 1 januari 2007 van alle (actieve en gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden tot de leeftijd van 65 jaar geldt een onvoorwaardelijke jaarlijkse indexering van maximaal 2,5%. Indien het loonindexcijfer uitkomt boven 2,5%, geldt voor het meerdere de hiervoor beschreven voorwaardelijkheid van de indexering.

De onvoorwaardelijke indexering van het nabestaandenpensioen tot maximaal 2,5% wordt toegepast tot de dag waarop de overleden voormalig deelnemer 65 jaar zou zijn geworden.

Een klein deel van de ingegane en premievrije pensioenen wordt geïndexeerd met het verschil tussen het tienjaars gewogen gemiddelde totaalrendement op de beleggingen en een rekenrente van 4,0%.

Financiering en premie

De premiestelling is gebaseerd op een vaste rekenrente van 2,0%. De premie wordt geheven over twaalfmaal het vaste maandsalaris. De brutopremie inclusief kosten-opslagen, maar exclusief opslag voor termijnbetaling, bedroeg voor 2013 47,0% (2012: 46,5%) van de premiegrondslag.

Het pensioenfonds kent een overschotten- en tekortenbeleid. De premiekortinggrens wordt vastgesteld op basis van de hoogste van a) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van reële marktrente, b) de voorziening pensioenverplichtingen op basis een vaste rekenrente van 1,0% en c) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de door De Nederlandsche Bank (DNB) vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Premiekorting wordt pas toegekend na volledige indexering en eventuele inhaalindexering.

Indien de nominale dekkingsgraad lager is dan de dekkingsgraad die op grond van de in de Pensioenwet gestelde solvabiliteitseisen nodig is, wordt door middel van premiebetaling de dekkingsgraad weer op niveau gebracht ruim binnen de daartoe in de Pensioenwet gestelde termijn.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met gebruikmaking van de vrijstelling inzake de vorming van een reserve herwaardering volgens artikel 146 van de Pensioenwet, en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en

veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen.

De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of

een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2013	2012	2011
Amerikaanse dollar	1,3779	1,3184	1,2982
Canadese dollar	1,4640	1,3127	1,3218
Australische dollar	1,5402	1,2699	1,2662
Japanse yen	144,829	113,996	99,880
Britse pond	0,8320	0,8111	0,8353
Zwitserse frank	1,2255	1,2068	1,2139
Zweedse kroon	8,8500	8,5768	8,8992

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente markt-informatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van fondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valuta-product, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutaswaps, valuta-termijncontracten, aandelenputopties, aandelenfutures en obligatiefutures.

Een valutaswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverskil verrekend in de termijnkoers.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een putoptie op aandelen is een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Een aandelenfuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelenindexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Een obligatiefuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuarieel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikten. Bij de bepaling van de voorziening wordt rekening gehouden met de

gegarandeerde indexering van de tot 1 januari 2007 opgebouwde pensioenrechten van zowel actieve deelnemers als gewezen deelnemers en pensioengerechtigden tot de leeftijd van 65 jaar. De gegarandeerde indexering is jaarlijks de stijging van het loonindexcijfer met een maximum van 2,5%. In de voorziening is rekening gehouden met de maximale garantie van 2,5% (ingebouwde inflatiedekking).

De voorziening met betrekking tot invaliditeitspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. De actuariële veronderstelling is dat het effect van de verwachte reactivering van bestaande arbeidsongeschikte deelnemers gelijk is aan het effect van de verwachte nieuwe instroom van nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens AG-prognosetafels 2012-2062 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Towers Watson model 2012 (ongewijzigd);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeëneenhalf jaar (ongewijzigd);
- pensioenuitvoeringskosten 1,0% van de voorziening (ongewijzigd).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2013 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,8% worden afgeleid (2012: 2,4%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de driemaands-gemiddelde marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de driemaandsgemiddelde swapcurve aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR) van 4,2%. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de driemaandsgemiddelde forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. Het gewicht van de UFR neemt vanaf 21 jaar tot en met 60 jaar toe met de looptijd. De gehanteerde forwardrentes vanaf 60 jaar zijn constant en gelijk aan de UFR.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot invaliditeitspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed	2013	2012
Beursgenoteerd	421,1	451,7
Niet-beursgenoteerd	442,5	441,6
Totaal	863,6	893,3

De samenstelling van de onderliggende portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

Winkels	298,3	328,4
Kantoren	197,8	223,5
Bedrijfsruimten	103,8	111,2
Woningen	155,7	126,7
Overig	108,0	103,5
Totaal	863,6	893,3

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	494,9	532,3
Verenigde Staten	288,2	268,7
Azië	80,5	92,3
Totaal	863,6	893,3

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 8,3 miljoen (2012: EUR 9,6 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 8,8 miljoen (2012: EUR 10,2 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen	2013	2012
Beursgenoteerd	2.224,9	2.216,8
Niet-beursgenoteerd (private equity)	10,4	4,1
Totaal	2.235,3	2.220,9

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

Financiële instellingen	491,9	478,2
Informatietechnologie	217,4	212,5
Energie	170,3	208,2
Telecommunicatie	121,3	115,7
Consument cyclisch	291,3	258,2
Consument defensief	245,7	262,8
Industrie	247,5	218,1
Basismaterialen	136,8	171,5
Gezondheidszorg	230,2	200,8
Nutsbedrijven	82,9	94,9
Totaal	2.235,3	2.220,9

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	833,1	756,8
Verenigde Staten	663,5	596,4
Canada	78,3	56,3
Japan	131,4	149,7
Overig Pacific	78,6	96,9
Opkomende markten	450,4	564,8
Totaal	2.235,3	2.220,9

Het pensioenfonds heeft niet belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 103,4 miljoen (2012: EUR 93,9 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 108,6 miljoen (2012: EUR 99,4 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden	2013	2012
Staatsobligaties	2.560,6	2.626,9
Ondernemingsobligaties	1.223,3	985,4
Totaal beursgenoteerde obligaties	3.783,9	3.612,3
Onderhandse leningen	15,2	44,7
Banktegoeden in rekening-courant	15,4	10,4
Totaal	3.814,5	3.667,4

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	1.778,9	1.834,8
Vaste rente	2.020,2	1.822,2
Variabele rente	15,4	10,4
Totaal	3.814,5	3.667,4

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan 1 jaar	104,3	16,8
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	449,6	585,3
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	913,5	675,7
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.628,7	1.723,5
Langer dan 20 jaar	718,4	666,1
Totaal	3.814,5	3.667,4

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA-rating	1.204,1	1.450,5
AA-rating	910,5	718,9
A-rating	328,0	374,4
BBB-rating	818,1	566,6
Lagere rating dan BBB	523,1	504,6
Geen rating	30,7	52,4
Totaal	3.814,5	3.667,4

Deze indeling is gebaseerd op de door Moody's gepubliceerde ratings.

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2013	2012
Europa	1.448,0	1.397,1
Verenigde Staten	1.470,0	1.334,2
Opkomende markten	762,4	801,5
Overig	134,1	134,6
Totaal	3.814,5	3.667,4

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

Staatsobligaties Frankrijk	634,3	639,1
Staatsobligaties Verenigde Staten	756,9	816,5
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	212,3	190,5

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties KLM of obligaties Air France-KLM.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 6,4 miljoen (2012: EUR 6,3 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de obligatieportefeuille met een totale marktwaarde van EUR 14,6 miljoen (2012: nihil) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Totaal
2013			
Valutaderivaten	207,4	- 42,4	165,0
Aandelenderivaten	0,5	-	0,5
Rentederivaten	0,3	-	0,3
Totaal	208,2	- 42,4	165,8

2012			
Valutaderivaten	89,6	- 12,4	77,2
Aandelenderivaten	133,4	-	133,4
Rentederivaten	-	- 0,2	- 0,2
Totaal	223,0	- 12,6	210,4

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

		2013		2012
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps en valutatermijncontracten				
Gekocht	513,7	- 18,8	12,8	- 1,5
Verkocht	- 3.890,6	183,8	3.985,9	78,7
Aandelenindexopties (average price putoptie)				
Gekocht	215,0	-	1.410,0	133,3
Aandelenfutures				
Gekocht	22,3	0,5	17,6	0,1
Obligatiefutures				
Verkocht	22,0	0,3	15,4	- 0,2

Valutaderivaten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is.

Alle valutaderivaten en futures hebben een looptijd korter dan een jaar.

De looptijden van de gekochte aandelenputopties zijn als volgt:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot april 2013	-	-	290,0	3,5
Looptijd tot april 2014	215,0	-	285,0	5,5
Looptijd tot april 2015	-	-	295,0	33,6
Looptijd tot april 2016	-	-	280,0	47,3
Looptijd tot april 2017	-	-	260,0	43,4
Totaal	215,0	-	1.410,0	133,3

In het verslagjaar zijn de meeste aandelenputopties (vervroegd) afgewikkeld.

De valutaswaps, valutatermijncontracten en aandelenopties zijn niet-beursgenoteerde contracten. De aandelenfutures en obligatiefutures zijn beursgenoteerde contracten.

De valutaswaps en valutatermijncontracten zijn afgesloten met het doel om het valuta-risico af te dekken.

De aandelenputopties betreffen average price putopties (putopties op een wereldwijd mandje met aandelen, waarbij de waarde op expiratedatum gelijk is aan nihil of het positieve verschil tussen de uitoefenprijs en de gemiddelde prijs gedurende een bepaalde periode). De aandelenputopties dienen ter afdekking van het aandelenmarktrisico.

De futures betreffen Eurostoxxfutures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met 50 Europese aandelen) en Bundfutures (future op een mandje met de 10 meest recente tienjarige Duitse staatsleningen). Deze contracten zijn afgesloten in het kader van een tactische assetallocatiebeslissing.

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2013	2012
Barclays	67,5	43,5
Credit Suisse	51,4	19,3
Morgan Stanley	21,0	12,1
Royal Bank of Scotland	47,6	102,8
UBS	11,8	43,7

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 179,6 miljoen (2012: EUR 227,1 miljoen). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 14,6 miljoen (2012: nihil).

5 Deelnemingen

Onder deelnemingen zijn opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group B.V. en het 100% belang in Eagle Fund Beheer B.V. Beide vennootschappen zijn statutair gevestigd te Amstelveen.

Blue Sky Group B.V.	2,4	2,6
Eagle Fund Beheer B.V.	1,0	0,9
Totaal	3,4	3,5

De mutaties zijn als volgt:

Balanswaarde begin van het jaar	3,5	3,2
Resultaat	0,1	0,5
Ontvangen dividend	- 0,2	- 0,2
Balanswaarde eind van het jaar	3,4	3,5

6	Vorderingen en overlopende activa	2013	2012
	Werkgever	14,7	0,6
	Bronbelastingen	3,9	4,8
	Overige vorderingen en overlopende activa	0,4	1,1
	Totaal	19,0	6,5

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

7 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

Banktegoeden in rekening-courant	0,6	0,6
Totaal	0,6	0,6

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit bij de huisbankier van EUR 45,0 miljoen (2012: EUR 45,0 miljoen).

Passiva

8	Stichtingskapitaal en reserves	Bestem- mings- reserves	Overige reserves	Totaal
2013				
	Stand begin van het jaar	379,4	1.096,7	1.476,1
	Resultaat	- 29,7	304,5	274,8
	Stand eind van het jaar	349,7	1.401,2	1.750,9
2012				
	Stand begin van het jaar	415,8	708,6	1.124,4
	Resultaat	- 36,4	388,1	351,7
	Stand eind van het jaar	379,4	1.096,7	1.476,1

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

	Extra reserve	Reserve invaliditeits- risico	Totaal
2013			
Stand begin van het jaar	364,4	15,0	379,4
Resultaat	- 26,8	- 2,9	- 29,7
Stand eind van het jaar	337,6	12,1	349,7

2012			
Stand begin van het jaar	395,4	20,4	415,8
Resultaat	- 31,0	- 5,4	- 36,4
Stand eind van het jaar	364,4	15,0	379,4

De extra reserve is bestemd voor financiering van een verhoging van de pensioenen ter compensatie van maatregelen die zijn bedoeld om de gevolgen van de vergrijzing op te vangen, waaronder mede een eventuele verlaging van de AOW. De reserve is bepaald op 6,281% (2012: 7,020%) van de voorziening pensioenverplichtingen, berekend op basis van een vaste rekenrente van 2,0%.

De onttrekking aan de bestemmingsreserve van EUR 26,8 miljoen (2012: EUR 31,0 miljoen) is als volgt samengesteld:

	2013	2012
Onttrekking in verband met toekenning AOW-hiaat-compensatie	- 39,5	- 50,9
Toevoeging in verband met genormeerde hoogte van de reserve	12,7	19,9
Totaal	- 26,8	- 31,0

De reserve invaliditeitsrisico is bestemd voor de egalisatie van de jaarlijkse lasten als gevolg van arbeidsongeschiktheid (invaliditeitspensioen en premievrije pensioenopbouw arbeidsongeschikten). Jaarlijks wordt een bedrag gelijk aan de risicopremie aan de reserve toegevoegd. De reserve wordt jaarlijks verlaagd met de benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen. De reserve is gemaximeerd op de hoogste van 7,5% van het totaal van de pensioengrondslagen en driemaal de risicopremie.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 88 tot en met 91.

9 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

	2013	2012
Contante waarde nominale pensioenrechten	4.711,5	4.792,8
Ingebouwde inflatiedekking	580,5	672,8
Totaal pensioenuitkeringen	5.292,0	5.465,6
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)	52,9	54,7
Totaal	5.344,9	5.520,3

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld per categorie deelnemers:

Actieve deelnemers	2.596,1	2.677,8
Arbeidsongeschikte deelnemers	90,0	97,0
Gewezen deelnemers	73,9	78,9
Ingegaan ouderdomspensioen	2.152,9	2.213,4
Ingegaan nabestaandenpensioen	348,9	368,6
Ingegaan wezenpensioen	3,6	3,5
Ingegaan invaliditeitspensioen	26,6	26,4
Totaal pensioenuitkeringen	5.292,0	5.465,6
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)	52,9	54,7
Totaal	5.344,9	5.520,3

De voorziening pensioenverplichtingen (exclusief kostenopslag) kan als volgt verder worden gespecificeerd per beroepsgroep:

	2013		2012	
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers				
Vliegers	2.693	2.576,8	2.688	2.642,5
Pursers	12	19,3	21	35,3
Totaal	2.705	2.596,1	2.709	2.677,8

Arbeidsongeschikte deelnemers				
Vliegers	48	116,0	47	120,9
Boordwerktuigkundigen	-	-	1	2,5
Totaal	48	116,0	48	123,4

Gewezen deelnemers				
Vliegers	110	25,2	111	22,3
Boordwerktuigkundigen	36	48,7	40	56,6
Totaal	146	73,9	151	78,9

Pensioengerechtigden				
ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen en wezenpensioen				
Vliegers	1.215	1.824,3	1.188	1.849,5
Boordwerktuigkundigen	363	287,5	375	308,8
Pursers	548	382,5	550	414,1
Radiotelegrafisten	100	11,1	112	13,1
Totaal	2.226	2.505,4	2.225	2.585,5

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

	2013	2012
Korter dan 1 jaar	202,1	198,7
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	813,3	798,4
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	959,6	957,3
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.577,0	1.625,5
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.023,6	1.093,8
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	529,2	575,9
Langer dan 40 jaar	240,1	270,7
Totaal	5.344,9	5.520,3

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

Stand begin van het jaar	5.520,3	5.083,9
Pensioenopbouw actieve deelnemers	133,0	131,3
AOW-hiaatcompensatie	39,5	50,9
Opslag pensioenuitvoeringskosten	1,3	1,3
Inkomende waardeoverdrachten	0,1	-
Rentetoevoeging	19,2	77,8
Wijziging rekenrente	- 166,0	496,7
Indexering	70,5	89,7
Vrijval ingebouwde inflatiedekking	- 77,6	- 77,4
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	- 188,4	- 184,1
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	- 1,9	- 1,9
Wijziging actuariële grondslagen	-	- 144,3
Actuariële resultaten	- 5,1	- 3,6
Stand eind van het jaar	5.344,9	5.520,3

De overheid heeft in 2012 en 2013 de AOW-gerechtigde leeftijd gefaseerd verhoogd. Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die na 1 april 2012 de leeftijd van 65 jaar bereiken, hebben recht op een compensatie in verband met het AOW-hiaat dat hierdoor ontstaat.

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2013 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,8% worden afgeleid. Ultimo 2012 was de afgeleide rekenrente 2,4%.

10 Schulden en overlopende passiva	2013	2012
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5,9	5,7
Pensioenuitkeringen	0,2	–
Overige schulden en overlopende passiva	0,3	0,5
Totaal	6,4	6,2

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 7.083,1 miljoen (2012: EUR 6.997,3 miljoen) en is als volgt samengesteld:

Vastgoed	863,6	893,3
Aandelen	2.235,3	2.220,9
Vastrentende waarden	3.814,5	3.667,4
Derivaten activa	208,2	223,0
Derivaten passiva	– 42,4	– 12,6
	7.079,2	6.992,0
Vorderingen en overlopende activa	4,1	5,6
Schulden	– 0,2	– 0,3
Totaal	7.083,1	6.997,3

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe markt-noteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps, valutaswaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in

andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity fondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sectoren geldende waarderingsrichtlijnen. Tot deze categorie worden ook over-the-counter aandelenopties gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waar- derings- modellen en -technieken	Totaal
2013				
Vastgoed	421,1	–	442,5	863,6
Aandelen	2.164,3	60,6	10,4	2.235,3
Vastrentende waarden	3.799,3	15,2	–	3.814,5
Derivaten activa	0,8	207,4	–	208,2
Derivaten passiva	–	– 42,4	–	– 42,4
Totaal	6.385,5	240,8	452,9	7.079,2

2012				
Vastgoed	451,7	–	441,6	893,3
Aandelen	2.168,3	48,5	4,1	2.220,9
Vastrentende waarden	3.622,7	44,7	–	3.667,4
Derivaten activa	0,1	89,6	133,3	223,0
Derivaten passiva	– 0,2	– 12,4	–	– 12,6
Totaal	6.242,6	170,4	579,0	6.992,0

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2013				
Balanswaarde begin van het jaar	893,3	2.220,9	3.667,4	6.781,6
Aankopen	51,7	425,7	706,3	1.183,7
Verkopen	- 106,9	- 726,7	- 223,6	- 1.057,2
Waardeveranderingen	25,5	315,4	- 340,6	0,3
Mutatie deposito's en liquiditeiten			5,0	5,0
Balanswaarde eind van het jaar	863,6	2.235,3	3.814,5	6.913,4

2012				
Balanswaarde begin van het jaar	814,3	2.026,5	3.502,9	6.343,7
Aankopen	74,2	351,4	755,9	1.181,5
Verkopen	- 93,8	- 458,7	- 1.028,4	- 1.580,9
Waardeveranderingen	98,6	301,7	453,5	853,8
Mutatie deposito's en liquiditeiten			- 16,5	- 16,5
Balanswaarde eind van het jaar	893,3	2.220,9	3.667,4	6.781,6

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten zijn als volgt:

	Swaps en forwards	Putopties	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	77,2	-	77,2
Verkopen en afwikkeling	- 74,6	-	- 74,6
Waardeveranderingen	162,4	-	162,4
Balanswaarde eind van het jaar	165,0	-	165,0
Derivaten activa	207,4	-	207,4
Derivaten passiva	- 42,4	-	- 42,4
Per saldo	165,0	-	165,0

	Swaps en forwards	Putopties	Totaal
2012			
Balanswaarde begin van het jaar	- 259,8	35,0	- 224,8
Verkopen en afwikkeling	318,0	- 16,5	301,5
Waardeveranderingen	19,0	- 18,5	0,5
Balanswaarde eind van het jaar	77,2	-	77,2
Derivaten activa	89,6	-	89,6
Derivaten passiva	- 12,4	-	- 12,4
Per saldo	77,2	-	77,2

De mutaties in de portefeuille aandelenderivaten zijn als volgt:

	Putopties	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	133,3	0,1	133,4
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling	- 82,5	- 2,2	- 84,7
Waardeveranderingen	- 50,8	2,6	- 48,2
Balanswaarde eind van het jaar	-	0,5	0,5
Derivaten activa	-	0,5	0,5
Derivaten passiva	-	-	-
Per saldo	-	0,5	0,5

	Putopties	Futures	Totaal
2012			
Balanswaarde begin van het jaar	100,1	3,9	104,0
Aankopen	107,4	–	107,4
Verkopen en afwikkeling	– 1,7	– 20,0	– 21,7
Waardeveranderingen	– 72,5	16,2	– 56,3
Balanswaarde eind van het jaar	133,3	0,1	133,4

Derivaten activa	133,3	0,1	133,4
Derivaten passiva	–	–	–
Per saldo	133,3	0,1	133,4

De mutaties in de portefeuille rentederivaten (obligatiefutures) zijn als volgt:

	2013	2012
Balanswaarde begin van het jaar	– 0,2	– 3,4
Verkopen en afwikkeling	– 0,5	9,1
Waardeveranderingen	1,0	– 5,9
Balanswaarde eind van het jaar	0,3	– 0,2

Derivaten activa	0,3	–
Derivaten passiva	–	– 0,2
Per saldo	0,3	– 0,2

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

De investerings- en stortingsverplichtingen bedragen:

	2013	2012	Maximale looptijd
Vastgoed	147,2	36,6	3 jaar
Private equity	48,3	34,8	13 jaar
Totaal	195,5	71,4	

Voorwaardelijke verplichtingen

Het pensioenfonds vormt met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Blue Sky Group B.V., Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, Eagle Fund Beheer B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting en is hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. Door middel van een ALM-studie kan inzicht worden verkregen in de toekomstige ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico. In een ALM-studie wordt integraal gekeken naar het financieringsbeleid, het indexeringsbeleid en het strategische beleggingsbeleid.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB.

Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel. Dit scenario geeft een schatting van het neerwaartse risico bij een horizon van één jaar met een betrouwbaarheidsniveau van 97,5%. Dit betekent dat het vereist eigen vermogen zodanig wordt berekend dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat binnen een termijn van één jaar de waarde van de nettoactiva lager is dan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het surplus van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar, bedraagt EUR 725,7 miljoen (2012: EUR 589,1 miljoen):

Vereiste buffers	2013	2012
• Rentemismatchrisico	423,3	406,9
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	690,9	540,9
• Valutarisico	211,1	227,2
• Commodityrisico	–	–
• Kredietrisico	134,4	115,0
• Verzekeringstechnisch risico	198,7	209,0
• Liquiditeitsrisico	–	–
• Concentratierisico	–	–
• Operationeel risico	–	–
• Actief risico	–	–
Totaal	1.658,4	1.499,0
Diversificatie van risico's	– 633,2	– 612,0
Totaal vereist eigen vermogen	1.025,2	887,0
Aanwezig eigen vermogen	1.750,9	1.476,1
Surplus	725,7	589,1

De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva (totaal beleggingen + overige activa - schulden en overlopende passiva) en de pensioenverplichtingen. Deze dekkingsgraad bedraagt 132,8% (2012: 126,7%). De met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 119,2% (2012: 116,1%).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 1.025,8 miljoen (2012: EUR 872,8 miljoen). Het hierbij behorende vermogenoverschot bedraagt EUR 725,1 miljoen (2012: EUR 603,3 miljoen). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 119,2% (2012: 115,8%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,1% (2012: 104,1%) en bedraagt EUR 221,6 miljoen (2012: EUR 228,8 miljoen).

De ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2013	2012
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	126,7%	122,1%
Premies	- 0,1%	0,0%
Pensioenuitkeringen	1,0%	0,8%
Indexering pensioenrechten	0,2%	- 0,3%
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	4,0%	- 7,3%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	1,9%	13,9%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	- 0,6%
Overige oorzaken	- 0,9%	- 1,9%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	132,8%	126,7%

Het effect van de overgang op de UFR-methodiek in 2012 is in dit overzicht opgenomen onder wijziging rekenrente.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De nominale rente wordt vastgesteld op de driemaandsgemiddelde marktrente met aanpassing op basis van de UFR voor looptijden vanaf 20 jaar. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De inflatie wordt eveneens vastgesteld op basis van een driemaandsgemiddelde. De op deze wijze bepaalde break-even inflatie wordt verhoogd met een verondersteld verschil tussen loon- en prijsinflatie van 1,0 procentpunt.

De reële dekkingsgraad bedraagt 87,3% (2012: 79,8%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van negatief 0,1% (2012: negatief 0,6%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2013	2012
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	79,8%	80,8%
Premies	- 1,3%	- 1,3%
Pensioenuitkeringen	- 0,5%	- 0,4%
Indexering pensioenrechten	1,2%	1,5%
Wijziging rekenrente rentedeel	3,0%	- 2,7%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	4,5%	- 5,1%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	1,1%	9,2%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	- 0,9%
Overige oorzaken	- 0,5%	- 1,3%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	87,3%	79,8%

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteits-toets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vast-rentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de obligatieportefeuille bedraagt ultimo 2013 ongeveer 35% (2012: ongeveer 28%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2013 ongeveer 40% (2012: ongeveer 40%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de overgang op de UFR-methodiek voor de discountering van de pensioenverplichtingen in 2012 een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2013 ongeveer 28% (2012: ongeveer 24%).

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2013	2012
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	10	10
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	16	16
Mismatch bij renteschok van 0,01%	10	10
Mismatch bij renteschok van 1,0%	11	11

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Hierbij is geen rekening gehouden met het dempend effect van de driemaandsgemiddelde marktrente in plaats van de actuele marktrente.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert. Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met ruim 13 procentpunten (2012: ruim 13 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ruim 14 procentpunten (2012: ruim 14 procentpunten). Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ruim 16 procentpunten (2012: ruim 16 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 17 procentpunten (2012: ongeveer 17 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 12% (2012: ongeveer 13%) uit van de totale beleggingen. Een waardedaling van deze beleggingen met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2012: ongeveer 4 procentpunten). Een waardestijging van deze beleggingen met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2012: ongeveer 4 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 32% (2012: ongeveer 32%) uit van de totale beleggingsportefeuille. Het aandelenrisico werd tot medio 2013 door middel van langlopende aandelenindexopties (gekochte average price putopties) afgedekt. De effectiviteit van de afdekking bedroeg ultimo 2012 ongeveer 34%. Een waardedaling van de portefeuille met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 10 procentpunten (2012: ongeveer 6 procentpunten). Een waardestijging van de portefeuille met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 10 procentpunten (2012: ongeveer 8 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal	Valuta-afdekking	Netto-positie
2013						
Euro	403,1	384,9	1.523,2	2.311,2	3.376,9	5.688,1
Amerikaanse dollar	310,9	717,3	1.570,3	2.598,5	- 2.290,1	308,4
Canadese dollar	-	88,5	67,0	155,5	- 133,9	21,6
Australische dollar	11,0	57,7	31,5	100,2	- 86,7	13,5
Japanse yen	27,4	122,2	0,1	149,7	- 113,3	36,4
Britse pond	52,4	279,1	385,7	717,2	- 659,6	57,6
Zwitserse frank	21,9	101,3	-	123,2	-	123,2
Zweedse kroon	15,9	39,7	44,6	100,2	- 93,3	6,9
Overige valuta's ontwikkelde landen	1,9	37,4	-	39,3	-	39,3
Valuta's opkomende landen	19,1	407,2	192,1	618,4	-	618,4
Totaal	863,6	2.235,3	3.814,5	6.913,4	-	6.913,4
2012						
Euro	419,6	315,8	1.351,8	2.087,2	3.973,1	6.060,3
Amerikaanse dollar	290,3	757,4	1.434,5	2.482,2	- 2.773,2	- 291,0
Canadese dollar	-	55,9	87,6	143,5	- 136,3	7,2
Australische dollar	16,5	65,7	42,2	124,4	- 122,6	1,8
Japanse yen	22,2	149,6	-	171,8	- 174,1	- 2,3
Britse pond	60,6	273,1	338,5	672,2	- 650,7	21,5
Zwitserse frank	28,2	95,3	-	123,5	-	123,5
Zweedse kroon	22,8	33,8	52,1	108,7	- 116,2	- 7,5
Overige valuta's ontwikkelde landen	1,3	35,5	-	36,8	-	36,8
Valuta's opkomende landen	31,8	438,8	360,7	831,3	-	831,3
Totaal	893,3	2.220,9	3.667,4	6.781,6	-	6.781,6

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Canadese dollars, Australische dollars, Japanse yens, Britse ponden en Zweedse kronen wordt afgedekt tegen de euro door middel van valutaswaps en valutatermijncontracten. Medio 2013 is de afdekking van aandelenposities in deze valuta's gereduceerd van 100% tot 75%. Posities in andere valuta's van ontwikkelde landen worden niet afgedekt. Alle posities in valuta's van een aantal opkomende landen werden in verband met de hoge correlatie met de

Amerikaanse dollar tot medio 2013 afgedekt als ware het Amerikaanse dollars. De afdekking van aandelenposities in valuta's van deze opkomende landen naar de Amerikaanse dollar is medio 2013 beëindigd. Voor het overige worden posities in valuta's van opkomende landen onveranderd niet afgedekt.

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 32% (2012: ongeveer 40%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2012-2062 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Franse, Amerikaanse en Britse staatsleningen maken gezamenlijk ongeveer 42% (2012: ongeveer 45%) uit van de totale obligatieportefeuille. De actiefpost derivaten heeft voor ongeveer 96% (2012: ongeveer 99%) betrekking op vijf tegenpartijen (2012: vijf tegenpartijen). De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 5% (2012: ongeveer 6%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan Blue Sky Group B.V., zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met deze organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Blue Sky Group legt verantwoording af over de beheersing van de processen, waarbij jaarlijks een ISAE 3402-rapportage wordt overgelegd. Het operationeel risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogens-titels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2013 tussen 1,5% en 2,2% bewogen (2012: tussen 1,7% en 2,1%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 2,5% is gebleven. In de standaardtoets van DNB wordt geen rekening

gehouden met het actief risico. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt.

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Voor de opgebouwde pensioenrechten tot 1 januari 2007 van alle (actieve en gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden tot de leeftijd van 65 jaar geldt echter een onvoorwaardelijke jaarlijkse indexering van maximaal 2,5%. Indien het loonindexcijfer uitkomt boven dit percentage, is voor het meerdere de indexering voorwaardelijk. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

TOELICHTING OP DE REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

11 Premies	2013	2012
Werkgeversdeel	102,1	101,0
Werknemersdeel	62,9	63,5
Totaal	165,0	164,5

De kostendekkende premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet bedraagt EUR 156,2 miljoen (2012: EUR 155,1 miljoen). De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

Pensioenopbouw	128,3	125,8
Onvoorwaardelijke toekomstige indexering	–	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	4,7	5,5
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (inclusief excasso-kosten)	2,0	1,7
Solvabiliteitsopslag	21,2	22,1
Totaal	156,2	155,1

De feitelijke premie is hoger dan de kostendekkende premie, doordat de feitelijke premie is gebaseerd op een vaste rekenrente van 2,0% en de kostendekkende premie wordt berekend op basis van een hogere rente volgens de rentetermijnstructuur DNB bij aanvang van het verslagjaar.

12 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

Inkomende waardeoverdrachten	0,1	–
Uitgaande waardeoverdrachten	–	–
Saldo	0,1	–

13 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar. Hierin is begrepen een opslag voor toekomstige pensioen-uitvoeringskosten van 1,0%.

	2013	2012
Pensioenopbouw actieve deelnemers	133,0	131,3
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	1,3	1,3
Totaal	134,3	132,6

14 Indexering

Onder indexering is opgenomen het verschil tussen de toegekende indexering en de vrijval van de ingebouwde inflatiedekking.

Indexering pensioenrechten	70,5	89,7
Vrijval ingebouwde inflatiedekking	- 77,6	- 77,4
Totaal last (bate)	- 7,1	12,3

De pensioenrechten zijn per 1 januari 2014 verhoogd met 1,2% (1 januari 2013: 1,7%).

15 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

Totaal	19,2	77,8
---------------	-------------	-------------

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2012: 1,5%).

16 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

	2013	2012
Totaal	166,0	- 496,7

De afgeleide rekenrente is in 2013 gestegen van 2,4% tot 2,8% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) en is in 2012 gedaald van 2,7% (driemaandsgemiddelde marktrente) tot 2,4% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate).

Het effect van de door DNB voorgeschreven overgang op de UFR-methodiek in 2012 van EUR 171,5 miljoen is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

17 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

Onttrekking pensioenuitkeringen	188,4	184,1
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	1,9	1,9
Totaal	190,3	186,0

18 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 0,1	-
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	-	-
Saldo	- 0,1	-

19 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2013	2012
Overgang op AG-prognosetafels 2012-2062	-	- 44,9
Wijziging correctiefactoren	-	17,7
Levensverwachting	-	- 27,2
Rekenrente (overgang op ultimate forward rate)	-	171,5
Totaal	-	144,3

In 2012 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2012 eveneens opnieuw vastgesteld.

Daarnaast is in dat jaar de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur gewijzigd. Voor looptijden tot en met 20 jaar is de driemaandsgemiddelde swapcurve gehandhaafd. Voor looptijden langer dan 20 jaar is de rentetermijnstructuur aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de UFR van 4,2%.

20 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

Resultaat op arbeidsongeschiktheid	- 2,9	- 5,4
Resultaat op sterfte	7,5	8,1
Resultaat op flexibele keuzemogelijkheden	0,5	0,9
Actuariële resultaten, per saldo	5,1	3,6
AOW-hiaatcompensatie	- 39,5	- 50,9
Totaal	- 34,4	- 47,3

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die na 1 april 2012 de leeftijd van 65 jaar bereiken, hebben recht op een compensatie in verband met het

AOW-hiaat dat ontstaat als gevolg van de gefaseerde verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd. De voor de hieruit voortvloeiende pensioenrechten benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen van EUR 39,5 miljoen (2012: EUR 50,9 miljoen) kan als volgt worden geanalyseerd:

	2013	2012
Verhoging AOW-gerechtigde leeftijd deelnemersjaren tot 1 januari 2013	3,2	- 50,9
Verhoging AOW-gerechtigde leeftijd deelnemersjaar 2013	- 2,2	-
Versnelling verhoging AOW-gerechtigde leeftijd en verhoging AOW-gerechtigde leeftijd n.a.v. langere levensverwachting	- 40,5	-
Totaal	- 39,5	- 50,9

Hierin is begrepen de AOW-hiaatcompensatie met betrekking tot het tijdelijk nabestaandenpensioen. Het ten gunste van het resultaat 2013 gebrachte bedrag van EUR 3,2 miljoen is een aanpassing van de in 2012 verwerkte beste schatting van de uit de AOW-hiaatcompensatie 2012 voortvloeiende last.

21 Pensioenuitkeringen

Ouderdomspensioen	150,9	146,7
Nabestaandenpensioen	34,2	33,7
Wezenpensioen	0,5	0,4
Invaliditeitspensioen	3,8	3,5
Totaal	189,4	184,3

22 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	2,5	2,3
Overige kosten	0,8	0,6
Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	3,3	2,9
Toegerekend aan vermogensbeheer	- 0,7	- 0,6
Totaal	2,6	2,3

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

23 Beleggingsopbrengsten

Onder beleggingsopbrengsten zijn opgenomen de op de verslagperiode betrekking hebbende:

- directe beleggingsopbrengsten (rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend);
- indirecte beleggingsopbrengsten (waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen);
- kosten van vermogensbeheer (exclusief kosten ten laste van beleggingsfondsen).

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2013				
Vastgoed	12,3	37,8	- 12,3	37,8
Aandelen	-	403,4	- 88,0	315,4
Aandelenderivaten	-	- 48,2	-	- 48,2
Vastrentende waarden	0,1	- 301,0	- 39,6	- 340,5
Rentederivaten	-	1,0	-	1,0
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	12,4	93,0	- 139,9	- 34,5
Valutaderivaten valutahedge	-	-	162,4	162,4
Valutaderivaten overig	-	-	-	-
Totaal vóór kosten	12,4	93,0	22,5	127,9
Kosten van vermogensbeheer				- 4,8
Totaal				123,1

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2012				
Vastgoed	12,6	101,6	- 3,0	111,2
Aandelen	-	326,7	- 25,0	301,7
Aandelenderivaten	-	- 56,3	-	- 56,3
Vastrentende waarden	0,1	467,5	- 14,0	453,6
Rentederivaten	-	- 5,9	-	- 5,9
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	12,7	833,6	-42,0	804,3
Valutaderivaten valutahedge	6,3	-	19,0	25,3
Valutaderivaten overig	-	-	- 18,5	- 18,5
Totaal vóór kosten	19,0	833,6	-41,5	811,1
Kosten van vermogensbeheer				- 4,4
Totaal				806,7

De kosten van vermogensbeheer kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2013	2012
Beheer beleggingen	2,6	2,5
Advies	1,1	1,0
Overig	0,4	0,3
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	4,1	3,8
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	0,7	0,6
Totaal	4,8	4,4

24 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

Resultaat deelnemingen	0,1	0,5
Opslag termijnbetaling	3,1	3,2
Totaal overige baten	3,2	3,7
Rentelasten	-	- 0,2
Totaal	3,2	3,5

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2013	2012
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	273,1	235,7
Resultaat op premies	27,1	28,3
Resultaat op waardeoverdrachten	-	-
Resultaat op pensioenuitkeringen	- 1,0	- 0,2
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,9	3,2
Wijziging actuariële grondslagen	-	144,3
Actuariële resultaten	5,1	3,6
Resultaat op indexering	7,1	- 12,3
Overige resultaten	- 39,5	- 50,9
Totaal	274,8	351,7

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief vastrentende waarden	466,8	356,6
Resultaat vastrentende waarden	- 340,5	453,6
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	126,3	810,2
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	- 19,2	- 77,8
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	166,0	- 496,7
Totaal	273,1	235,7

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2013 bedraagt 1,8% tegen 12,9% over 2012. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2013 gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2012: 1,5%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2013 gestegen van 2,4% tot 2,8% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) en in 2012 gedaald van 2,7% (driemaandsgemiddelde marktrente) tot 2,4% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate). Het effect van de overgang op de UFR-methodiek in 2012 van EUR 171,5 miljoen is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

Resultaat op premies	2013	2012
Premies	165,0	164,5
Beschikbaar voor administratiekosten	- 3,5	- 3,5
Beschikbaar voor excassokosten	- 1,4	- 1,4
Beschikbaar voor pensioenopbouw	160,1	159,6
Pensioenopbouw actieve deelnemers	- 133,0	- 131,3
Totaal	27,1	28,3

De premie bevat een opslag voor buffervorming van EUR 27,1 miljoen (2012: EUR 28,3 miljoen). De voorwaardelijke toekomstige indexering is niet begrepen in de voorziening pensioenverplichtingen en evenmin in de hier opgenomen kosten van pensioenopbouw.

Resultaat op waardeoverdrachten		
Inkomende waardeoverdrachten	0,1	-
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 0,1	-
Totaal	-	-

Resultaat op pensioenuitkeringen		
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	188,4	184,1
Werkelijke pensioenuitkeringen	- 189,4	- 184,3
Totaal	- 1,0	- 0,2

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten		
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	4,9	4,9
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	- 1,3	- 1,3
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	1,9	1,9
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	5,5	5,5
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	- 2,6	- 2,3
Totaal	2,9	3,2

Wijziging actuariële grondslagen	2013	2012
Overgang op AG-prognosetafels 2012-2062	-	- 44,9
Wijziging correctiefactoren	-	17,7
Levensverwachting	-	- 27,2
Rekenrente (overgang op ultimate forward rate)	-	171,5
Totaal	-	144,3

In 2012 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2012 eveneens opnieuw vastgesteld.

Daarnaast is in dat jaar de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur gewijzigd. Voor looptijden tot en met 20 jaar is de driemaandsgemiddelde swapcurve gehandhaafd. Voor looptijden langer dan 20 jaar is de rentetermijnstructuur aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de UFR van 4,2%.

Actuariële resultaten		
Arbeidsongeschiktheid	- 2,9	- 5,4
Sterfte	7,5	8,1
Flexibele keuzemogelijkheden	0,5	0,9
Totaal	5,1	3,6

Per saldo is op arbeidsongeschiktheid een verlies geboekt van EUR 2,9 miljoen (2012: verlies EUR 5,4 miljoen). De benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van arbeidsongeschiktheid bedraagt EUR 6,6 miljoen (2012: EUR 9,5 miljoen) en de gevraagde premieopslag bedraagt EUR 3,7 miljoen (2012: EUR 4,1 miljoen).

Op sterfte is een winst geboekt van EUR 7,5 miljoen (2012: winst EUR 8,1 miljoen), bestaande uit een winst op het langlevensrisico van EUR 5,4 miljoen (2012: winst EUR 12,5 miljoen) en een winst op het kortlevensrisico van EUR 2,1 miljoen (2012: verlies EUR 4,4 miljoen).

Op flexibele keuzemogelijkheden is een winst geboekt van EUR 0,5 miljoen (2012: winst EUR 0,9 miljoen). De keuzemogelijkheden betreffen onder meer wijziging in de verhouding tussen ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen en pensioenvervroeging.

Resultaat op indexering	2013	2012
Vrijval ingebouwde inflatiedekking	77,6	77,4
Indexering pensioenrechten	- 70,5	- 89,7
Totaal	7,1	- 12,3

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves van het pensioenfonds. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement.

Overige resultaten

AOW-hiaatcompensatie	- 39,5	- 50,9
Totaal	- 39,5	- 50,9

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die na 1 april 2012 de leeftijd van 65 jaar bereiken, hebben recht op een compensatie in verband met het AOW-hiaat dat ontstaat als gevolg van de gefaseerde verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd. De voor de hieruit voortvloeiende pensioenrechten benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen van EUR 39,5 miljoen (2012: EUR 50,9 miljoen) kan als volgt worden geanalyseerd:

Verhoging AOW-gerechtigde leeftijd deelnemersjaren tot 1 januari 2013	3,2	- 50,9
Verhoging AOW-gerechtigde leeftijd deelnemersjaar 2013	- 2,2	-
Versnelling verhoging AOW-gerechtigde leeftijd en verhoging AOW-gerechtigde leeftijd n.a.v. langere levensverwachting	- 40,5	-
Totaal	- 39,5	- 50,9

Hierin is begrepen de AOW-hiaatcompensatie met betrekking tot het tijdelijk nabestaandenpensioen. Het ten gunste van het resultaat 2013 gebrachte bedrag van EUR 3,2 miljoen is een aanpassing van de in 2012 verwerkte beste schatting van de uit de AOW-hiaatcompensatie 2012 voortvloeiende last.

Overige informatie

Verbonden partijen

De aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever), de bestuursleden en de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group B.V. worden aangemerkt als verbonden partijen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 63.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group B.V. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 80% (2012: ongeveer 77%) uit van de totale omzet van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) bedraagt totaal EUR 99 duizend (2012: EUR 96 duizend).

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountantshonoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen (bedragen in duizenden euro's):

	2013	2012
Controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB	65	53
Adviesopdrachten	–	9
Totaal	65	62

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezi hthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet.

Amstelveen, 28 mei 2014

Bestuur

OVERIGE GEGEVENS

BESTEMMING VAN HET RESULTAAT

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM te Amstelveen is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2013.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik onder meer onderzocht of de technische voorzieningen, het Minimaal Vereist Eigen Vermogen en het Vereist Eigen Vermogen toereikend zijn vastgesteld en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, in overeenstemming met de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk Vereist Eigen Vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen toereikend zijn.

Amstelveen, 28 mei 2014

Drs. K. Kusters-van Meurs AAG
verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening over 2013 van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM te Amstelveen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2013, de rekening van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2013 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het inrichten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM per 31 december 2013 en van het resultaat en de kasstromen over 2013 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amstelveen, 28 mei 2014

KPMG Accountants N.V.
F. M. van den Wildenberg RA

✈ Beleggingen ✈ Vastgoed € 863,6 miljoen ✈ Aand
814,5 miljoen ✈ Overig € 169,7 miljoen ✈ Totaal
ed 7,0% ✈ Rendement aandelen 17,8% ✈ Rendemen
✈ Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement 7,5% ✈ Tienjaa
- Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in e
legd vermogen 0,37% ✈ Transactiekosten / gemiddeld

Bijlagen

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

		Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantal per einde vorig boekjaar		2.709	151
Bij wegens			
(Her)indiensttreding		49	
Uitdiensttreding			2
Toekennen van een pensioen			
Revalidatie		3	
Overige oorzaken			2
Af wegens			
Invaliditeit		9	
Overlijden			
Toekennen van een ouderdomspensioen		45	7
Uitdiensttreding		2	
Beeindiging van een wezenpensioen			
Revalidatie			
Herindiensttreding			
Afkoop/overdracht			2
Overige oorzaken			
Aantal per einde boekjaar*		2.705	146

*Verdeling naar beroepsgroep

Vliegers op vleugelvliegtuigen	M	2.565	49
	V	122	11
Vliegers op hefschroefvliegtuigen	M	0	2
	V	0	0
Vliegers bij klm-cityhopper	M	6	45
	V	0	3
Boordwerktuigkundigen	M	0	34
	V	0	2
Pursers en assistent-pursers	M	0	0
	V	12	0
Radiotelegrafisten	M	0	0
	V	0	0
Totaal		2.705	146

Pensioengerechtigden

Ouderdomspensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezenpensioen	Invaliditeits- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
1.541	661	23	48	2.273
				0
				0
57	30	4	9	100
		2		0
				0
50	39		1	90
			5	5
				0
		3		3
			3	3
				0
				0
				0
1.548	652	26	48	2.274

834	1	11	41	887
5	266	15	6	292
28	0	0	0	28
0	5	0	0	5
43	0	0	1	44
0	7	0	0	7
228	0	0	0	228
0	135	0	0	135
201	5	0	0	206
173	169	0	0	342
36	0	0	0	36
0	64	0	0	64

1.548	652	26	48	2.274
--------------	------------	-----------	-----------	--------------

ONTWIKKELINGEN 2004 – 2013

	2013	2012	2011	2010
Aantal deelnemers	2.705	2.709	2.782	2.702
• Mannen	2.571	2.569	2.632	2.551
• Vrouwen	134	140	150	151
Aantal gewezen deelnemers	146	151	157	173
• Mannen	130	137	145	159
• Vrouwen	16	14	12	14
Aantal pensioengerechtigden	2.274	2.273	2.247	2.211
Ouderdomspensioen	1.548	1.541	1.522	1.498
• Mannen	1.370	1.371	1.358	1.346
• Vrouwen	178	170	164	152
Nabestaandenpensioen	652	661	660	647
Wezenpensioen	26	23	22	28
Invaliditeitspensioen	48	48	43	38
• Mannen	42	41	37	31
• Vrouwen	6	7	6	7
(bedragen in EUR miljoenen)				
Premies				
Feitelijke premie	165	165	157	147
Kostendeekkende premie	156	155	126	110
Pensioenuitkeringen	189	184	179	174
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	532	463	449	490
Voorziening pensioenverplichtingen	5.345	5.520	5.084	4.461

2009	2008	2007	2006	2005	2004
2.763	2.813	2.670	2.542	2.397	2.360
2.602	2.640	2.500	2.371	2.228	2.177
161	173	170	171	169	183
188	209	220	225	238	243
172	194	204	210	222	228
16	15	16	15	16	15
2.196	2.174	2.146	2.111	2.081	2.034
1.482	1.457	1.437	1.399	1.380	1.343
1.346	1.333	1.326	1.302	1.298	1.280
136	124	111	97	82	63
644	641	626	616	598	581
29	31	38	44	41	43
41	45	45	52	62	67
30	34	31	33	36	40
11	11	14	19	26	27
146	112	50	88	109	120
121	85	96			
166	156	148	139	134	126
459	455	374	475	344	347
4.161	4.124	3.260	3.376	3.401	3.183

ONTWIKKELINGEN 2004 – 2013 (VERVOLG)

2013 2012 2011 2010

(bedragen in EUR miljoenen)

Beleggingen

Vastgoed	864	893	814	829
Aandelen	2.235	2.221	2.027	2.098
Vastrentende waarden	3.914	3.667	3.503	3.071
Overig	170	216	- 136	17

Totaal 7.183 6.997 6.208 6.015

Rendement

Vastgoed	7,0%	14,3%	0,3%	16,0%
Aandelen	17,8%	16,4%	- 9,2%	11,9%
Vastrentende waarden	- 6,9%	14,1%	11,9%	9,1%

Totaalrendement 1,8% 12,9% 3,6% 9,1%

Nominale dekkingsgraad

Nominale dekkingsgraad (op basis van marktrente)	132,8%	126,7%	122,1%	134,8%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	119,2%	116,1%	117,7%	118,3%
Reële dekkingsgraad	87,3%	79,8%	80,8%	90,1%
Nominale dekkingsgraad (op basis van vaste rekenrente)				

Toegekende indexering* 1,2% 1,7% 1,4% 0,7%

* Toeslagen per 1 januari volgend op het verslagjaar.

2009	2008	2007	2006	2005	2004
------	------	------	------	------	------

589	563	676	905	725	612
1.897	1.631	1.652	1.734	1.711	1.409
3.031	3.007	3.123	2.887	2.903	2.498
17	- 178	127	55	- 132	202

5.534	5.023	5.578	5.581	5.207	4.721
--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

2,9%	- 24,1%	- 12,0%	30,6%	15,1%	20,6%
31,6%	- 36,5%	6,5%	14,3%	17,5%	10,5%
8,9%	3,9%	2,5%	- 0,8%	7,0%	8,8%

10,5%	- 9,2%	1,8%	8,4%	11,7%	10,6%
--------------	---------------	-------------	-------------	--------------	--------------

133,0%	121,9%	171,3%
--------	--------	--------

116,3%	115,6%	116,7%
88,3%	95,7%	122,0%

163,1%	151,4%	147,2%
--------	--------	--------

2,5%	3,6%	2,0%	1,9%	0,9%	1,3%
------	------	------	------	------	------

BEGRIPPENLIJST

Aandeel Een financiële instrument waarmee wordt deelgenomen in het eigen vermogen van een vennootschap en waarop een variabele vergoeding wordt uitgekeerd in de vorm van dividend.

Aandelenfuture Een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelen-indexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Aandelenputoptie Een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Aandelenrisico Het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen.

Actief Een uit gebeurtenissen in het verleden voortgekomen middel waarover het pensioenfonds beschikkingsmacht heeft en waaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen naar het pensioenfonds zullen vloeien.

Actief risico Het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark.

Actieve deelnemer De werknemer die bij een bij het pensioenfonds aangesloten werkgever in dienst is en op grond van een pensioenovereenkomst pensioenaanspraken verwerft jegens het pensioenfonds.

Actuariële analyse De analyse van het resultaat van het pensioenfonds naar technische winst- en verliesbronnen. In de actuariële analyse worden de werkelijke resultaten vergeleken met de op basis van de actuariële grondslagen verwachte resultaten.

Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)

De Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is bedrijfsplan van een pensioenfonds. Pensioenfonds moeten op basis van de Pensioenwet (PW) een nota opstellen waarin onder andere wordt ingegaan op:

- interne beheersingssysteem;
- administratieve organisatie en interne controle;
- procedures en criteria voor aansluiting bij het fonds;
- aanspraken van deelnemers;
- risico's;
- financiële opzet;
- beleggingsbeleid;
- sturingsinstrumenten.

Verder moeten in de ABTN worden opgenomen het financieel crisisplan, het integriteitsplan en de verklaring inzake de beleggingsbeginselen.

Actuariële grondslagen De uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen en de pensioenpremie is gebaseerd, zoals rekenrente, kansstelsels en kostenopslagen.

Actuariële waarde De huidige waarde van een reeks toekomstige kasstromen gebaseerd op een bepaalde rentevoet (rekenrente) en bepaalde actuariële grondslagen.

Actuaris **Adviserend actuaris** De adviserend actuaris adviseert over financiële en actuariële zaken die de financiële positie van het fonds beïnvloeden, zoals de hoogte van de premie en het verlenen van indexatie. De adviserend actuaris stelt hiervoor onder andere de pensioenvoorziening vast en bepaalt periodiek of de aanwezige middelen voldoende zijn tegenover de aangegane verplichtingen. Verder heeft de adviserend actuaris een actieve rol bij de inrichting en de uitvoering van de ALM-studie en adviseert de adviserend actuaris bij de vaststelling van het premie- en indexatiebeleid.

Certificerend actuaris De certificerend actuaris toetst jaarlijks de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen, de kostendeckende premie en de financiële situatie van het fonds. Hij geeft hiervoor een actuariële verklaring af en stelt een actuariële rapport op. De taken van de adviserend en certificerend actuaris zijn gescheiden.

AOW-hiaatcompensatie Een aanvullend pensioen bedoeld als compensatie van gemiste AOW in de periode vanaf de eerste dag van de maand waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt tot de latere AOW-ingangsdatum, maar uiterlijk tot de datum waarop de 67-jarige leeftijd wordt bereikt.

Autoriteit Financiële Markten (AFM) De AFM is toezichthouder op het gedrag van en de informatie-verstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland.

AG-prognosetafel Periodiek publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sterftetafels die zijn gebaseerd op waarnemingen van sterfte in de bevolking. Deze sterftetafels zijn nog niet geschikt voor gebruik door actuarissen: het verloop van de sterftekansen is nog te grillig en bepaalde belangrijke wetmatigheden zijn nog niet opgenomen. Om die sterftetafels geschikt te maken voor actuariael gebruik worden ze aangepast door het Actuarieel Genootschap. Deze aangepaste tafels krijgen de naam 'AG-tafels'. Tot 2007 werden tafels gepubliceerd die geen toekomstige sterfte-ontwikkeling bevatten. Met ingang van 2007 wordt de waargenomen ontwikkeling (verbetering) in de sterftekansen als toekomstige sterfte-ontwikkeling in de sterftetafels meegenomen. Dit zijn de AG-prognosetafels. In 2007 werden de eerste AG-prognosetafels 2005-2050 gepubliceerd. In 2010 vond een tweede update plaats: de AG-prognosetafels 2010-2060. Vanaf 2012 is de huidige set geldig: AG-prognosetafels 2012-2062.

Asset Liability Management (ALM) Het afstemmen van het pensioenvermogen op verplichtingen. Het uitvoeren van een ALM-studie kan een pensioenfonds helpen bij het kiezen van de beleggingsmix, de wijze van financieren van de pensioenregelingen/of het financieren van toeslagen. Een ALM-studie kent de volgende aspecten:

- 1) het in kaart brengen van de financiële stromen;
- 2) de simulatie van toekomstige financiële posities;
- 3) de samenhang met de economische omgeving;
- 4) de vergelijking van beleidsvarianten.

Bate De vermeerdering van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van instroom van nieuwe activa of waardevermeerdering van bestaande activa, of vermindering van verplichtingen, uitmondend in een toename van het eigen vermogen van het pensioenfonds.

Beleggingsbeleid Een pensioenfonds is verplicht om op prudente wijze te beleggen. Het beleggingsbeleid van een pensioenfonds is enerzijds gericht op het zoveel mogelijk uitsluiten van beleggingsrisico's en anderzijds op het behalen van een zo hoog mogelijk rendement. Bovendien moet de afstemming van beleggingen op de verplichtingen juist zijn: het pensioenfonds moet op het juiste moment aan haar verplichtingen kunnen voldoen. Om optimaal aan deze uitgangspunten te voldoen is een juiste samenstelling van de beleggingsmix noodzakelijk, die met behulp van een ALM-studie kan worden vastgesteld.

Beleggingsfonds Een instelling die de gezamenlijke inleg van individuele participanten collectief belegt teneinde de participanten in de opbrengst van de beleggingen te doen delen (beleggingsinstelling).

Beleggingsmix De relatieve samenstelling van de beleggingsportefeuille naar de verschillende categorieën beleggingen, zoals vastgoed, aandelen en vastrentende waarden.

Beleggingsportefeuille Het geheel van beleggingen van bijvoorbeeld een particuliere of professionele belegger.

Bestemmingsreserves Het deel van de reserves dat wordt afgezonderd omdat daaraan door het bestuur een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien de doelstelling van het pensioenfonds toegestaan.

Beleggingsrisico's Risico's verbonden aan het beleggen: de verwachte rendementen kunnen in werkelijkheid hoger of lager uitvallen ('Rendementen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst').

Benchmark(index) Een objectieve maatstaf voor zowel de samenstelling als de performance van het belegde vermogen. Een benchmarkindex is een mandje van bijvoorbeeld een aantal aandelen. In beginsel bepaalt de totale waarde van alle uitstaande aandelen de waarde van een index. Fluctuaties in de waarde van de index worden derhalve veroorzaakt door koersfluctuaties van de in de index opgenomen aandelen. Een bekend voorbeeld van een index die als benchmark wordt gebruikt, is de AEX-index.

Bijdragefranchise Dat deel van het inkomen waarover door de deelnemer geen premiebijdrage wordt betaald.

Beursgenoteerd Genoteerd (verhandeld) op een openbare effectenbeurs.

Bronbelasting Een belasting die direct door de uitkerende partij wordt ingehouden en afgedragen, zoals bijvoorbeeld dividendbelasting.

Commodityrisico Het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen.

Concentratierisico Het risico dat kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt.

Contante waarde De huidige waarde van een reeks toekomstige kasstromen gebaseerd op een gegeven rentevoet (rekenrente).

Converteerbare obligatie Een obligatie die onder bepaalde voorwaarden gedurende een bepaalde periode kan worden omgewisseld in aandelen van de uitgevende onderneming.

Deelnemersjaren De jaren die een werknemer heeft doorgebracht als deelnemer aan een pensioenregeling. Dit zijn de jaren die meetellen voor de opbouw van pensioen.

Deelneming Een rechtspersoon waaraan direct of indirect voor eigen rekening kapitaal wordt verschaft teneinde met die rechtspersoon duurzaam verbonden te zijn ten behoeve van de eigen activiteiten (er is een wettelijk vermoeden van deelneming als sprake is van een direct of indirect kapitaalbelang van ten minste 20% in een rechtspersoon).

Dekkingsgraad De verhouding tussen het aanwezige vermogen en de contante waarde van de op dat moment geldende reglementaire pensioenaanspraken. Het aanwezige vermogen is gelijk aan de waarde van de beleggingen en de liquide middelen, vermeerderd met het saldo van de vorderingen en de schulden. De nominale dekkingsgraad is de dekkingsgraad zonder rekening te houden met de (voorwaardelijke) toekomstige indexatie. De reële dekkingsgraad is de dekkingsgraad waarbij de (voorwaardelijke) toekomstige indexatie wel is meegenomen.

Dekkingstekort De situatie waarbij het eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

De Nederlandsche Bank (DNB) Bestuursorgaan dat toezicht houdt op de financiële soliditeit en stabiliteit van financiële instellingen zoals banken, pensioenfondsen en verzekeraars. Dit wordt ook wel prudentieel toezicht genoemd. Het gedragstoezicht wordt uitgevoerd door de Autoriteit Financiële Markten (zie AFM). Het toezicht op pensioenfondsen is geregeld in de Pensioenwet. Ook zijn bepalingen over het toezicht terug te vinden in de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. DNB ook toezicht op pensioenregelingen die door een werkgever rechtstreeks bij een verzekeraar worden ondergebracht.

Derivaten Afgeleide financiële instrumenten, dat wil zeggen financiële contracten, waarvan de waarde wordt afgeleid van een onderliggende waarde (zoals een aandeel), een referentieprijs of een index (bijv. de AEX-index). De bekendste vormen van derivaten zijn opties, futures en forwards.

Directe beleggingsopbrengsten Opbrengsten uit beleggingen in de vorm van kasstromen, zoals rente en dividend.

Directe marktnotering Een notering (verhandeling) van effecten op één of meer actieve openbare markten.

Dividend De (variabele) vergoeding op aandelen.

Doorsneepremie Een premiesysteem waarbij de premie, uitgedrukt in een percentage van de premiegrondslag, voor alle deelnemers gelijk is.

Duration Hiermee wordt de koersgevoeligheid van een bepaalde vastrentende waarde voor veranderingen in de rentestand aangegeven. Een (modified) duration van vijf jaar voor vastrentende waarden geeft aan dat bij een stijging (c.q. daling) van de rentestand met een procentpunt, de koers van de vastrentende waarden met vijf procentpunten daalt (c.q. stijgt).

Economisch eigendom Een aanduiding van het bezit van de economische waarde van een object. Het economisch eigendom ligt bij de partij die de economische risico's loopt, dat wil zeggen de toekomstige economische voordelen en nadelen heeft.

Eigen vermogen Het overblijvend belang in de activa van het pensioenfonds na aftrek van de voorziening pensioenverplichtingen, eventuele andere voorzieningen en de schulden.

Excassokosten De kosten die direct verbonden zijn aan de uitkering van pensioen.

Emerging markets Vrij vertaald: opkomende markten. Hiermee worden financiële markten aangeduid van ontwikkelingslanden. Deze markten worden vaak gekarakteriseerd door de snelle maar ook onstabiele economische groei. Een belegging in een emerging market wordt vaak gezien als risicovol vanwege (potentiële) politieke problemen en economische instabiliteit. Het risico, maar ook het verwacht rendement van een dergelijke belegging is daarom hoger dan van een belegging in ontwikkelde landen.

Emerging markets debt (EMD) Obligaties uitgegeven door bedrijven of overheden in opkomende markten. Het verwachte rendement op en het risico van dergelijke leningen zijn hoger dan van credits en staatsleningen.

Feitelijke premie De door het pensioenfonds in de verslagperiode werkelijk in rekening gebrachte premie.

Financieel instrument Een overeenkomst die leidt tot een financieel actief van één partij en een financiële verplichting of eigen-vermogensinstrument van een andere partij, zoals obligaties, aandelen en derivaten.

Financieel toetsingskader (FTK) Benaming van het toezichtregime dat per 1 januari 2007 van toepassing is op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen. Dit toezichtregime is verankerd in de Pensioenwet. De bepalingen van het financieel toetsingskader zijn opgenomen in het Besluit Financieel Toetsingskader.

Fiscale eenheid Een groep van rechtspersonen die gezamenlijk als één belastingplichtige worden aangemerkt.

Fonds voor gemene rekening Een overeenkomst tussen een beheerder, een bewaarder en participanten waarbij voor rekening en risico van de participanten collectief gelden worden belegd in effecten. Een fonds voor gemene rekening heeft geen rechtspersoonlijkheid.

Forward Een contract waarbij twee partijen overeenkomen een bepaalde onderliggende waarde te kopen of verkopen op een vooraf vastgestelde toekomstige datum tegen een vooraf vastgestelde prijs (termijncontract).

Forwardrente De verwachte rente in de toekomst, afgeleid van de huidige rente bij verschillende looptijden (rentecurve of yieldcurve).

Franchise Het gedeelte van het pensioengevend salaris (drempelbedrag) waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt. Voor dit deel wordt de AOW-uitkering geacht te voorzien in het oudedagsinkomen.

Future Een op een openbare beurs verhandelbaar termijncontract. Een future heeft in tegenstelling tot een forward gestandaardiseerde contractspecificaties.

FVP De bijdrage in de premie van de Stichting Financiering Voortzetting Pensioenverzekering ten behoeve van voortzetting van de pensioenopbouw over de periode van werkloosheid.

Geamortiseerde kostprijs Het bedrag waarvoor een financieel actief of een financiële verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen, vermeerderd of verminderd met de via de effectieve-rentemethode bepaalde cumulatieve amortisatie van het verschil tussen dat eerste bedrag en het aflossingsbedrag.

Gedragscode Document waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privé-belangen van betrokkenen en van misbruik van vertrouwelijke informatie. Pensioenfondsen dienen – rekeninghoudend met het bepaalde in de Pensioenwet en de daarop gebaseerde wetgeving – een gedragscode voor de bestuursleden en medewerkers van het fonds op te stellen en toe te zien op de naleving. De gedragscode moet als zogenoemd fondsdocument aan De Nederlandsche Bank worden overlegd.

Gewezen deelnemer In de meest eenvoudige definitie is een gewezen deelnemer een persoon voor wie niet langer gelden worden bijeengebracht in een pensioenfonds. De Pensioenwet geeft de volgende definitie: de werknemer of de gewezen werknemer door wie op grond van een pensioenovereenkomst geen pensioen meer wordt verworven en die bij beëindiging van de deelneming een pensioenaanspraak heeft behouden jegens een pensioen uitvoerder.

Herstelplan Plan van aanpak gericht op het herstel van het dekkingstekort of het reservetekort bij een pensioenfonds. Binnen twee maanden na het ontstaan van de situatie van onderdekking dient het bestuur van het pensioenfonds een herstelplan bij De Nederlandsche Bank te hebben ingediend. Het herstelplan dient zodanige maatregelen te omvatten, dat de situatie van onderdekking binnen drie jaar geëindigd is. Dit heet korte termijnherstelplan. In geval van een reservetekort moet een pensioenfonds binnen drie maanden na het ontstaan hiervan een herstelplan bij De Nederlandsche Bank indienen, indien de actuariële- en bedrijfstechnische nota van het pensioenfonds niet voorziet in toereikende maatregelen bij een reservetekort. De termijn die in het herstelplan maximaal mag worden aangehouden voor herstel van het reservetekort bedraagt op grond van de wet vijftien jaar. Dit wordt een langetermijnherstelplan genoemd.

Index Een financiële indicator, zoals bijvoorbeeld een aandelenindex. Dit is het gewogen gemiddelde van de marktwaarde van een aantal belangrijke aandelen.

Indexering (toeslagverlening) Verhoging van het opgebouwde en ingegane pensioen op basis van de stijging van de lonen of prijzen in de voorafgaande periode. Deze verhoging is meestal voorwaardelijk (afhankelijk van de financiële middelen en besluit van het bestuur hiertoe).

Indexeringsrisico Het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

Indirecte beleggingsopbrengsten Gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen (inclusief valuta-coersverschillen) van beleggingen.

Inflatie Een stijging van het algemene prijspeil. Hierdoor moeten consumenten meer geld betalen voor eenzelfde hoeveelheid goederen.

Interest rate swap Een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vast rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties (renteswap).

Intern toezicht Het kritisch beoordelen van het functioneren van het (bestuur van het) pensioenfonds door onafhankelijke deskundigen. Het gaat daarbij vooral om het beoordelen van beleids en bestuursprocedures en -processen, om de checks and balances, om de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en om de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkingsgraad van) het pensioenfonds. De verplichting tot het hebben van een intern toezicht maakt deel uit van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het doel van het intern toezicht is het beter functioneren van het pensioenfonds(bestuur).

Intrinsieke waarde De waarde per participatie in een beleggingsfonds, berekend op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen van het beleggingsfonds en het aantal uitstaande participaties (net asset value).

Invalideitpensioen Een vastgestelde uitkering wegens arbeidsongeschiktheid van de deelnemer, waarop recht bestaat in geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (meer dan 80%) na afloop van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte).

Kortlevenrisico Het risico dat een pensioenfonds loopt dat een verzekerde persoon (actieve deelnemer) korter zal leven dan op basis van de gehanteerde overlevingstafels wordt verwacht.

Kostendeekkende premie De voor de inkoop van nieuwe pensioenrechten in de verslagperiode wettelijk benodigde premie. De kostendeekkende premie bestaat uit de actuair benodigde premie voor de inkoop van nieuwe pensioenrechten, een opslag voor toekomstige kosten, een opslag voor de instandhouding van het vereist eigen vermogen en eventueel een opslag voor de financiering van de voorwaardelijke indexering. De kostendeekkende premie fungeert als ijkpunt voor de beoordeling van de hoogte van de feitelijke premie.

Kredietrisico Het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds (of indirect: de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert) niet nakomen.

Langlevensrisico Het gegeven dat een verzekerde persoon langer kan leven dan op basis van de gehanteerde sterftekansen wordt verwacht. Dit risico is van belang voor o.a. het ouderdomspensioen.

Last De vermindering van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van uitstroom of waardedaling van activa, of het ontstaan van nieuwe verplichtingen of waardestijging van bestaande verplichtingen, uitmondend in een afname van het eigen vermogen van het pensioenfonds.

Liquiditeitsrisico Het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen.

Margin account Een bankrekening waarop geld als onderpand wordt gegeven als zekerheid dat de koper of verkoper van futures of de verkoper van opties aan de contractuele verplichtingen zal voldoen.

Marktprijs De prijs die op een bepaald moment in een bepaalde markt tot stand komt.

Marktrente De rente zoals deze op een bepaald moment op een bepaalde financiële markt geldt.

Marktwaarde Het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Middeloonregeling Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen is gebaseerd op het aantal deelnemersjaren en het salaris dat de deelnemer gemiddeld tijdens de carrière heeft verdiend.

Minimaal vereist eigen vermogen De ondergrens van het eigen vermogen van het pensioenfonds zoals bedoeld in artikel 131 van de Pensioenwet.

Nabestaandenpensioen Een vastgestelde uitkering voor de partner of gewezen partner wegens het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of pensioenge-rechtigde (partnerpensioen).

Nettovermogenswaarde De waarde van het eigen vermogen van een deelneming, waarbij de onderliggende activa, voorzieningen en schulden worden gewaardeerd overeenkomstig de waarderinggrondslagen van de deelnemende rechtspersoon.

Nominale rente Rente zonder rekening te houden met inflatie.

Nominale waarde De waarde zoals deze staat vermeld op een bankbiljet, obligatie of aandeel.

Obligatie Een op een openbare effectenbeurs verhandelbaar schuldbewijs voor een lening.

Obligatiefuture Een op een openbare beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Onderhandse lening Een lening die door een geldgever rechtstreeks wordt verstrekt aan één geldnemer. In tegenstelling tot de obligatielening maken de geldnemer en de geldgever bij de onderhandse lening rechtstreeks met elkaar afspraken over de leningvoorwaarden.

Operationeel risico Het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen.

Optie Een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen hoeveelheid van een onderliggende waarde te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie) gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs.

Ouderdomspensioen Pensioen, bestemd voor de levenslange financiële verzorging van de gerechtigde, nadat deze de in de pensioenregeling omschreven pensioenleeftijd heeft bereikt.

Over-the-counter Onderhands, dat wil zeggen afgesloten door direct contact tussen twee partijen.

Overbruggingspensioen Het overbruggingspensioen is een tijdelijk ouderdomspensioen dat dient om het inkomensverschil in de periode tussen (vervroegde) pensioeningang en de AOW-gerechtigde leeftijd te overbruggen. Dit kan bestaan uit enerzijds een extra uitkering die de AOW-uitkering vervangt, en anderzijds een (gebruteerde) compensatie voor nog te betalen premies volksverzekeringen.

Participatie Bewijs van deelneming in een beleggingsfonds.

Passief Een bestaande verplichting van het pensioenfonds die voortkomt uit gebeurtenissen in het verleden, waarvan de afwikkeling naar verwachting resulteert in een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen, gewoonlijk door middel van betaling.

Pensioenfonds Een rechtspersoon, waarin ten behoeve van ten minste twee deelnemers, gewezen deelnemers of hun nabestaanden gelden worden of werden bijeengebracht en worden beheerd ter uitvoering van ten minste een basispensioenregeling.

Pensioengerechtigde De persoon voor wie het pensioen is ingegaan (gepensioneerde).

Pensioengrondslag Het gedeelte van het salaris waarover pensioen wordt opgebouwd (pensioengevend salaris), verminderd met de franchise.

Pensioenrecht Het recht op nog niet ingegaan pensioen van actieve deelnemers en gewezen deelnemers en ingegaan pensioen van pensioengerechtigden (pensioenaanspraak).

Pensioenregeling Een regeling op grond waarvan aan het personeel van een bij het pensioenfonds aangesloten rechtspersoon pensioen wordt toegekend.

Pensioenverplichtingen Verplichtingen van het pensioenfonds uit hoofde van bestaande pensioenrechten.

Premie De in geld uitgedrukte periodiek vastgestelde structurele prestatie die door de aangesloten werkgever verschuldigd is aan het pensioenfonds en die bestemd is voor de verzekering van pensioen en de daaraan verbonden kosten.

Premiekortinggrens De ondergrens van de financiële positie van het pensioenfonds waarboven volgens de uitvoeringsovereenkomst met de werkgever korting op de doorsneepremie wordt verleend.

Premievrije pensioenrechten Pensioenrechten van gewezen deelnemers. Bij premievrije pensioenrechten is geen sprake meer van pensioenopbouw en premiebetaling (premienvrije pensioenaanspraken).

Prognosetafel Een tabel (overlevingstafel) die afhankelijk van de leeftijd de levens- en sterftেকansen van mannen en vrouwen aangeeft, waarbij rekening wordt gehouden met de (verwachte) trend in deze kansen.

Performance De performance van (een deel van) het vermogen is het totale rendement op marktwaarde. Deze performance wordt in de regel vergeleken met de performance van de benchmark (index). Door middel van een zogenoemde performance attributie analyse wordt het verschil tussen deze beiden op een kwantitatieve wijze verklaard.

Private equity Beleggen in private equity betreft het beleggen in aandelen van niet-beursgenoteerde ondernemingen. Een private equity investering varieert van het participeren in jonge bedrijven die nog niet volgroeid zijn om via de beurs te worden verhandeld tot het financieren van de overname van gevestigde bedrijven.

Rating De rating van een belegging of een onderneming geeft een beoordeling weer van het kredietrisico van een bepaalde belegging. De rating wordt vastgesteld door gespecialiseerde bureaus die, afhankelijk van de kredietwaardigheid van een onderneming, een AAA, AA, A, BBB etc. geven. Vastrentende waarden kunnen als hoogste rating AAA krijgen. De investeringsgrens wordt vaak gelegd bij een minimale rating van BBB.

Reële rente De nominale rente verminderd met de geschatte inflatiecomponent.

Reglement Het samenstel van regels waarin de pensioenregeling is beschreven (pensioenreglement).

Rekenrente De disconteringsvoet die wordt gehanteerd voor de berekening van de contante waarde van toekomstige kasstromen, zoals de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen en de vaststelling van de premie.

Rentecurve Een curve (grafische weergave) die de relatie tussen de rentestand en de looptijd van bepaalde rentedragende financiële instrumenten weergeeft (yield curve).

Rentemismatchrisico Het risico dat de totale waarde van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille rentederivaten en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van veranderingen in de rentestanden. Het rentemismatchrisico wordt veroorzaakt door een verschil in rentegevoeligheid tussen enerzijds de totale portefeuille vastrentende waarden en rentederivaten en anderzijds de pensioenverplichtingen.

Renteschok Een (neerwaartse) verandering in de rentestanden.

Rentevastperiode De tussen partijen overeengekomen periode waarin de rente van een rentedragend financieel instrument (bijvoorbeeld een obligatie) vastligt (rentetypische looptijd).

Rentetermijnstructuur (RTS) Een rentecurve of rentetermijnstructuur (RTS) is een set van (zero) rentes voor iedere looptijd. In de regel zal voor iedere looptijd een andere rente gelden. Voor de waardering van pensioenverplichtingen wordt door DNB een RTS vastgesteld. Voor de vaststelling van de door DNB gepubliceerde RTS wordt de hoogte van geldende zero rentes bepaald door te rekenen met een voorgeschreven UFR Methodiek.

Reserves Het totaal eigen vermogen van het pensioenfonds, anders dan het stichtingskapitaal.

Reservetekort De situatie waarbij het eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het vereist eigen vermogen.

Solvabiliteit De mate waarin het pensioenfonds op lange termijn aan haar financiële verplichtingen (pensioenverplichtingen) kan voldoen.

Solvabiliteitsrisico Het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen.

Strategische beleggingsmix De langetermijnverdeling van de beleggingsportefeuille naar de verschillende categorieën beleggingen, zoals vastgoed, aandelen en vastrentende waarden.

Swap Een contract waarbij twee partijen overeenkomen (het risico van) een waardeverandering van een onderliggende waarde of een toekomstige kasstroom uit te wisselen tegen (het risico van) een waardeverandering van een andere onderliggende waarde of een andere toekomstige kasstroom.

Swaprente Financiële instellingen lenen onderling geld van elkaar. Indien zij een voldoende rating hebben, minimaal A, dan geeft hun onderling ruilgedrag van rentecontracten en andere renteverplichtingen de koers van de werkelijke rente.

Swapcurve Bij iedere looptijd geeft de swapcurve de swaprente aan van dat moment.

Technische voorziening Een voorziening voor alle verplichtingen die voortvloeien uit verzekeringsovereenkomsten.

Tracking error Een statistische maatstaf voor de mogelijke afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten.

Ultimate forward rate (UFR) Een schatting van de risicovrije rentes op (zeer) lange termijn, vanuit de gedachte dat deze lastig uit financiële markten zijn af te leiden. De DNB heeft vooralsnog als convergentieniveau van de UFR de norm van 4,2% gekozen welke is vastgesteld door de Europese commissie.

Uniform pensioenoverzicht (UPO) Een pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid eenduidig worden gepresenteerd. De bedoeling is dat alle pensioenuitvoerders eenzelfde format, zoals opgesteld door de pensioenkoepels, hanteren waardoor de pensioenoverzichten eenvoudig naast elkaar te leggen zijn en de (gewezen) deelnemers de bedragen uit de verschillende pensioenoverzichten bij elkaar kunnen optellen en zo een duidelijk beeld van de financiële situatie bij pensionering krijgen. Vanaf 1 januari 2008 is het hanteren van een UPO voor alle pensioenuitvoerders verplicht.

Valutakoersverschil Het verschil dat voortvloeit uit de omrekening van een gegeven aantal eenheden van een vreemde valuta in een andere valuta tegen verschillende valutawisselkoersen.

Valutarisico Het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Valutaswap Een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverskil verrekend in de termijnkoers.

Valutatermijncontract Een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Vastgoedbelegging Een directe of indirecte (via een beleggingsfonds) belegging in onroerende zaken.

Vastrentende waarden Verzamelnaam voor beleggingen waarop in beginsel een vasterentevergoeding en een vaste looptijd geldt. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

Verbonden partij Een natuurlijke persoon of rechtspersoon die verbonden is met de rechtspersoon die haar jaarrekening opstelt (i.c. het pensioenfonds).

Vereist eigen vermogen De ondergrens van het eigen vermogen van het pensioenfonds zoals bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet.

Verzekeringstechnisch risico Het risico dat pensioenuitkeringen niet kunnen worden gefinancierd uit premies en beleggingsopbrengsten als gevolg van onjuiste actuariële grondslagen die zijn gehanteerd bij de premiestelling.

Voorwaardelijke verplichtingen Mogelijke verplichtingen die voortkomen uit gebeurtenissen tot en met balansdatum, en waarvan het bestaan afhankelijk is van het zich in de toekomst al dan niet voordoen van één of meer onzekere gebeurtenissen zonder dat het pensioenfonds daarop doorslaggevende invloed kan uitoefenen.

Voorziening Een onderdeel van het vreemd vermogen (verplichtingen) waarvan de omvang of het moment van afwikkeling onzeker is.

Voorziening pensioenverplichtingen Voorziening voor alle uit de pensioenregeling(en) van het pensioenfonds voortkomende pensioenverplichtingen, verhoogd met een opslag voor excassokosten.

Waardeoverdracht Een transactie waarbij de waarde van de opgebouwde pensioenrechten wordt overgedragen aan een andere pensioenuitvoerder (pensioenfonds of verzekeraar).

Waarderingsgrondslagen Uitgangspunten voor de bepaling van de waarde van activa en verplichtingen.

Wezenpensioen Een vastgestelde uitkering voor een kind van een deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde, wegens het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde.

COLOFON

Uitgegeven door Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Ontwerp Frissewind_profs in communicatie en design, Amsterdam

Realisatie Domani B.V., Weesp

Druk Drukkenij Aeroprint, Ouderkerk aan de Amstel

DAAR VERSLAG

Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM
Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen
Prof. E.M. Meijerslaan 1 | 1183 AV Amstelveen
E pensioenservice@klmvliegendfonds.nl
T 020 426 62 10

www.klmvliegendfonds.nl

De uitvoering van de KLM-pensioenregelingen is ondergebracht bij Blue Sky Group